

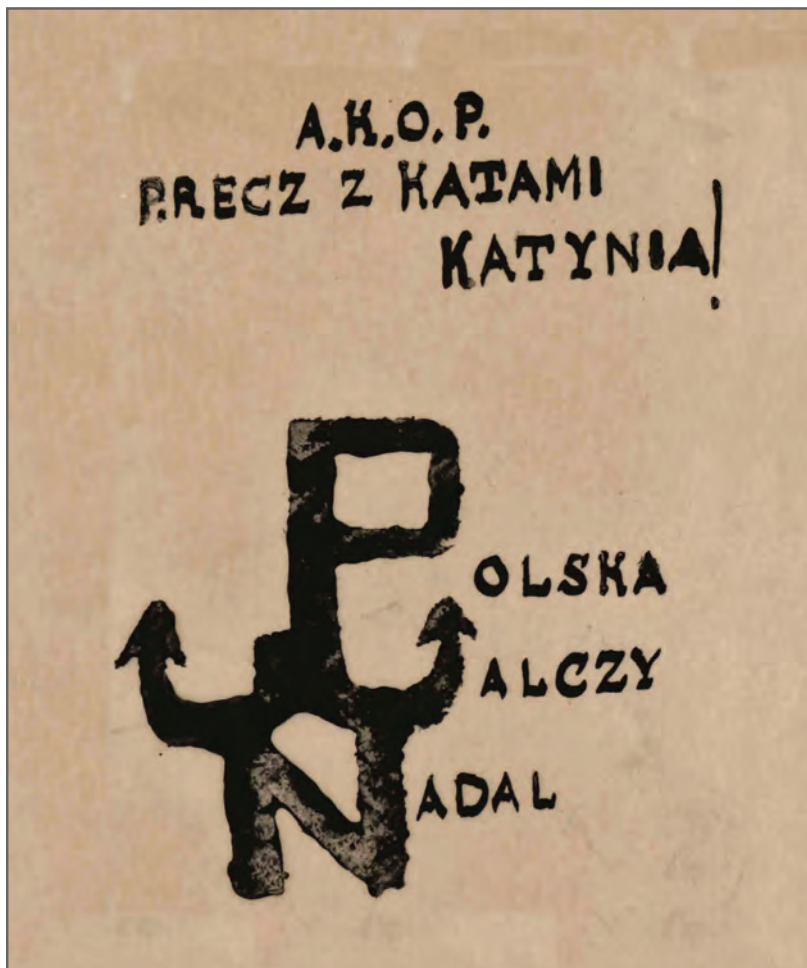
ZAPOMNIANE ⤴ OGNIWO ⤵

KONSPIRACYJNE ORGANIZACJE MŁODZIEŻOWE
NA ZIEMIACH POLSKICH W LATACH 1944/1945-1956

„Zniknęli z powierzchni ziemi i wielkie milczenie jest po nich”.

Zygmunt Krasiński, *Nie-Boska komedia*

 Ulotka kolportowana przez członków Nielegalnego Zastępu Harcerskiego z Poznania - nawiązanie do symboliki Polski Walczącej

ZAPOMNIANE OGNIWO

❖ IDEA WYSTAWY dr Jarosław Szarek - Prezes IPN ❖

❖ KOORDYNATOR WYSTAWY Adam Hlebowicz - Dyrektor Biura Edukacji Narodowej IPN ❖

❖ AUTOR KONCEPCJI MERYTORYCZNEJ ❖

dr hab. Jacek Wołoszyn

❖ WSPÓŁAUTORZY I KOORDYNATORZY ODDZIAŁOWI ❖

Krzysztof Jodczyk - IPN Białystok ❖ Mirosław Sprenger - IPN Bydgoszcz ❖ Piotr Szubarczyk - IPN Gdańsk ❖ Ryszard Mozgol - IPN Katowice ❖ Elżbieta Kręząłek - IPN Kielce ❖ Katarzyna Łysak - IPN Kraków ❖ dr Katarzyna Zawadka - IPN Lublin ❖ Artur Ossowski - IPN Łódź ❖ Michał Ostapiuk - IPN Olsztyn, Renata Gieszczyńska - IPN Olsztyn ❖ Marcin Podemski - IPN Poznań ❖ dr Bogusław Wójcik - IPN Katowice ❖ Maciej Frycz - IPN Szczecin ❖ Marcin Łaszczyński - IPN Warszawa ❖ dr Andrzej Olejniczak - IPN Wrocław

❖ AUTORZY BIOGRAMÓW ❖

dr Tomasz Galwiczek ❖ Krzysztof Jodczyk ❖ Edyta Kręząłek ❖ Marcin Łaszczyński ❖ Katarzyna Łysak ❖ Ryszard Mozgol ❖ Artur Ossowski ❖ Michał Ostapiuk ❖ Marcin Podemski ❖ dr Magdalena Semczyszyn ❖ Mirosław Sprenger ❖ Piotr Szubarczyk ❖ dr hab. Jacek Wołoszyn ❖ dr Katarzyna Zawadka

❖ MATERIAŁY ZE ZBIORÓW ❖

IPN Oddział w Białymstoku ❖ IPN Oddział w Gdańsku ❖ IPN Oddział w Katowicach ❖ IPN Oddział w Krakowie ❖ IPN Oddział w Lublinie ❖ IPN Oddział w Łodzi ❖ IPN Oddział w Poznaniu ❖ IPN Oddział w Rzeszowie ❖ IPN Oddział w Szczecinie ❖ IPN Oddział w Warszawie ❖ IPN Oddział we Wrocławiu ❖ IPN Delegatura w Bydgoszczy ❖ IPN Delegatura w Kielcach ❖ IPN Delegatura w Olsztynie ❖ Zbiory Aleksandra Kurala ❖ Zbiory Czesława Hajduka ❖ Zbiory Jana Prokopowicza ❖ Zbiory Jerzego Dębickiego ❖ Zbiory Juliana Umławskiego ❖ Zbiory Rodzinne Rokickich ❖ Zbiory Stanisława Ścibora ❖ Zbiory Związku Młodocianych Więźniów Politycznych lat 1944-1956 'Jaworzniacy' Oddział w Słupcy ❖ Zbiory Romualda Wolskiego
o. Bronisław Sraha, *Dla ciebie więzy, pęta niezłamywe... Wspomnienia (nie tylko) więzienne*, Kalisz 2014

❖ AUTOR ZDJĘĆ ❖ Marek Jończyk - IPN Kielce ❖ AUTOR KONCEPCJI PLASTYCZNEJ ❖ Jacek Szczęsny Kotela ❖

RECENZENCI MERYTORYCZNI ❖ dr hab. Piotr Niewiński ❖ dr Waldemar Brenda ❖ PLASTYCZNY ❖ Magdalena Śląddecka

GENEZA: BRAK SUWERENNOŚCI I WOLNOŚCI

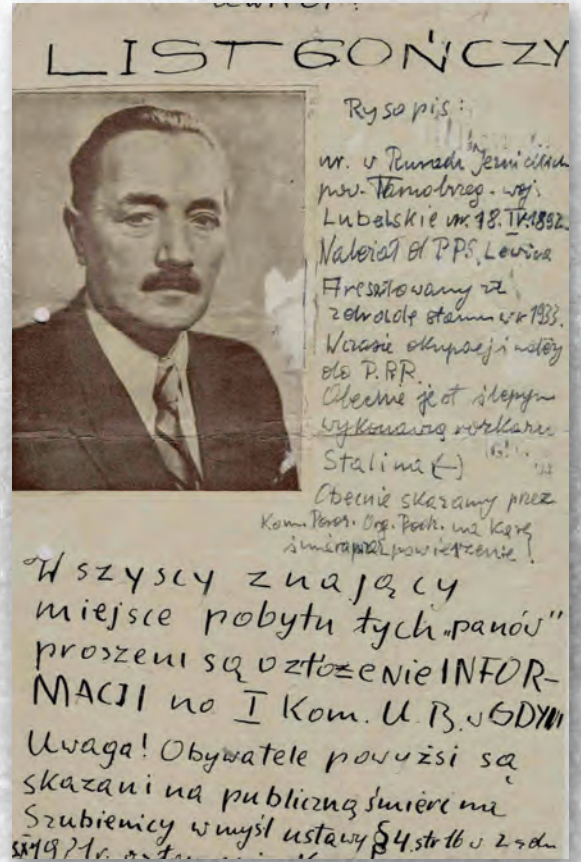
Konspiratorzy uznali, że po 1944 r. państwo polskie znalazło się pod kolejną okupacją (zaborem), tym razem sowieckim.

„[...] po 30-to letniej przerwie znów staliśmy się narodem uciskanym, nieposiadającym właściwie niepodległości. Znowu w Warszawie rezyduje namiestnik kata Wschodniej Europy Konstanty, tym razem Rokossowski” [fragment ulotki wydanej przez członków łódzkiego Związku Białej Tarczy].

Młodzi ludzie stawali także w obronie wiary, godności i wolności. Członkowie kwidzyńskiej Konfederacji Obrótców Wiary i Ojczyzny przysięgali np.:

„[...] Do ostatniego tchu życia i kropli krwi bronić Wiary Świętej. Dążyć wszelkimi siłami do wyzwolenia Ojczyzny z niewoli bolszewickiej”.

Młodzież nie mogła działać legalnie poza organizacjami komunistycznymi, gdyż na wzór sowieckiego Komsomołu ruch młodzieżowy był kontrolowany przez Związek Młodzieży Polskiej (1948 r.), który wchłonął ZHP (1950 r.). W życiu części młodych ludzi powstała pustka, którą starali się wypełnić, kontynuując pracę harcerską w konspiracji. Dlatego po 1948 r. rosła liczba podziemnych organizacji harcerskich. Powstało wówczas ok. 72 proc. wszystkich związków tego typu, np. Szara Brać (Zamość), Zielone Harcerstwo (Kraków), Czujka Krajowa (Koszalin) czy Szare Szeregi (niezależnie w Chorzowie i w Gdyni).

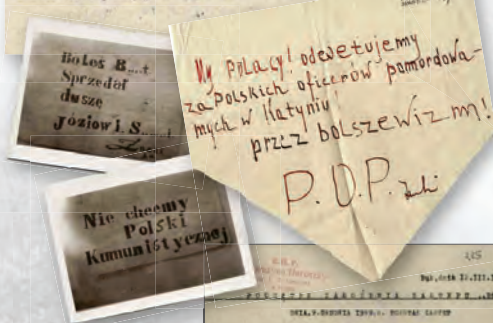
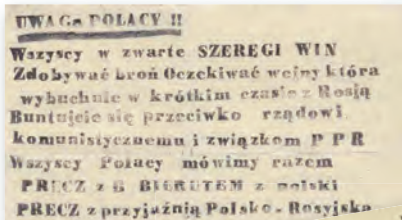
Ulotka sporządzona przez członków łódzkiej Spiskowo-Bojowej Organizacji Harcerskiej - odrzucenie systemu i jego przedstawicieli oraz protest przeciw podporządkowaniu się Sowietom

Ulotka sporządzona przez członków Polskiej Partyzantki Podziemnej z Inowrocławia - pamięć o Zbrodni Katyńskiej jako jeden z czynników odrzucenia systemu

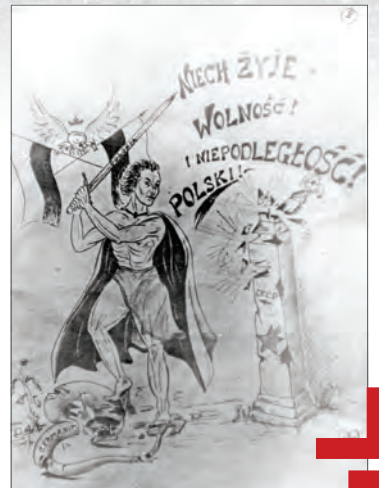
„List gonący” sporządzony przez członków gdynskich Orłak - postrzeżenie rządzących jako przedstawicieli wrogiego państwa

Ulotka sporządzona przez członkinie Czujki Krajowej z Koszalina - postrzeżenie rządzących jako przedstawicieli obcego państwa

Ulotka pt. „Młodzież polska w »zaborze bolszewickim«, zredagowana przez Mieczysława Wawrzyniaka „Daniela Junaka”, T. Mineckiego” członka Nielegalnego Związku Harcerstwa Polskiego z Poznania - ukazanie braku niepodległości

Rysunek wykonany przez członków Związku Młodej Polski z Bytomia - najważniejszym celem organizacji młodzieżowych było odzyskanie niepodległości

Dokument założycielski sporządzony przez członków harcerskiej grupy Bi-Pi w Buku, zawierający treść przysięgi organizacyjnej, wskazujący na odrzucenie zmian zachodzących w harcerstwie i cele organizacji

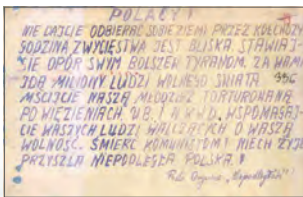

DZIAŁALNOŚĆ: PROPAGANDOWA I WOJSKOWA

Ulotka kolportowana przez członków placówki Armii Krajowej „Zawisza” w Żerkowie – wezwanie do walki z systemem

Ulotka sporządzona przez członków toruńskiej Młodzieżowej Organizacji Podziemnej „Niepodległość” – wezwanie do oporu

Wiele organizacji przygotowało się do oczekiwanego upadku systemu, licząc najczęściej na wybuch III wojny.

Ich członkowie prowadzili akcje uświadamiające, apelując w ulotkach, napisach i podziemnych gazetkach do ludności o podjęcie oporu, zachowanie tożsamości i nieuleganie oficjalnej propagandzie.

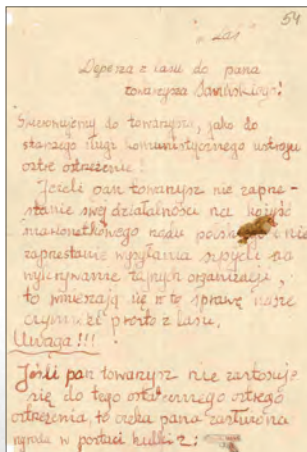
„Nie zasypiamy, lecz rozpoczynamy [...] walkę z komunizmem i zwolennikami Stalina [...]. Nie dopuszczamy do tego, aby komunizm przesiąknął naród polski, a zwłaszcza młodzież” [fragment ulotki Harcerskiego Ruchu Antykomunistycznego z Krakowa].

Napominali również osoby zaangażowane w budowę systemu.

„Drogi kolego, uważamy, że nie jesteś dzieckiem, czas samemu zrozumieć cel swojego życia, rozumiemy to, że młody umysł jest często nierozważny, dlatego też chcemy naprowadzić go na dobrą drogę. Radzimy wam po ojcowsku skończyć pracę dla idei, dziś i płoty mają oczy” [list wysłany do aktywisty ZMP przez członków Zjednoczonego Stronnictwa Narodowego z Ostrołki].

Część konspiratorów (np. sieradzkiego Katynia, Konspiracyjnego Wojska Polskiego z woj. rzeszowskiego czy Polskiej Partii „Iskra” z Przasnysza) prowadziła ćwiczenia z musztry i strzelania lub tylko gromadziła broń.

List z ostrzeżeniem wysłany przez członków Krucjaty Wolności z Pobiedzisk do miejscowego sekretarza KM PZPR

Ulotka przygotowana przez członków Związku Ochotników Partyzantów Polskich z Międzyrzecza – „zaproszenie do wspólnej walki...”

Strona tytułowa konspiracyjnej gazетки „Świt” wydawanej przez członków Narodowych Sił Zbrojnych/Grupy Samodzielnej „Dolny Śląsk” im. Józefa Piłsudskiego z pow. bolesławickiego

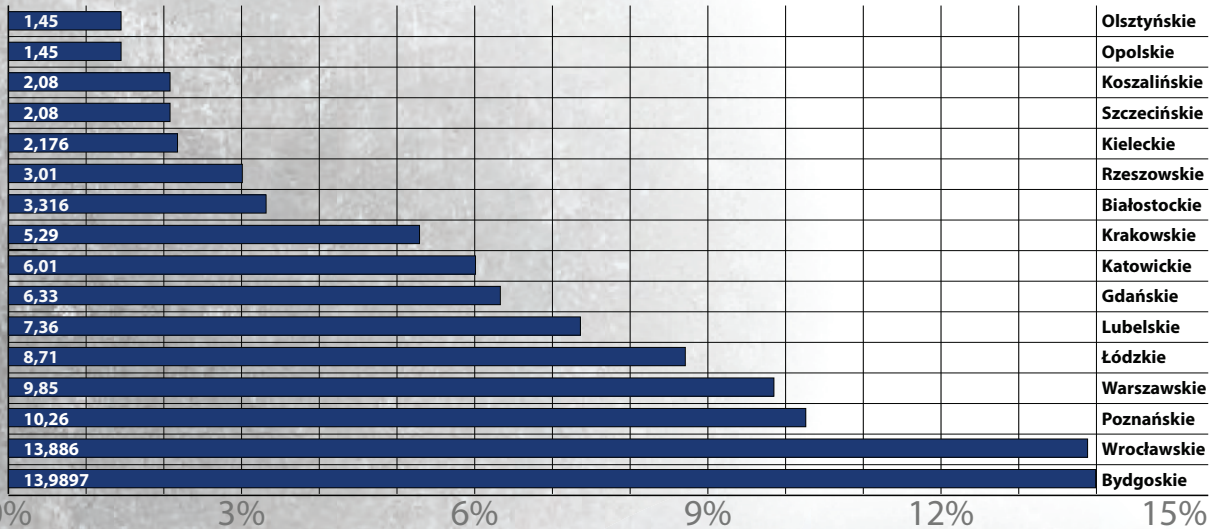
PORTRET ZBIOROWY KONSPIRACJI MŁODZIEŻOWEJ

Liczby i chronologia

W latach 1944/1945–1956 powstały przynajmniej 972 tajne organizacje młodzieżowe (zob. Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956, red. R. Wnuk, S. Poleszak, A. Jaczyńska, M. Śladecka, Warszawa-Lublin 2007).

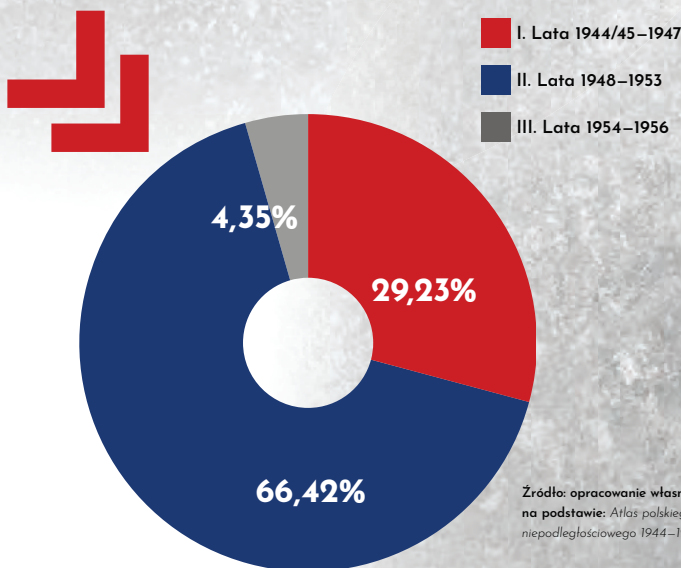
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956, red. R. Wnuk, S. Poleszak, A. Jaczyńska, M. Śladecka, Warszawa-Lublin 2007.

DYNAMIKA ORGANIZACJI MŁODZIEŻOWYCH W POSZCZEGÓLNYCH WOJEWÓDZTWACH

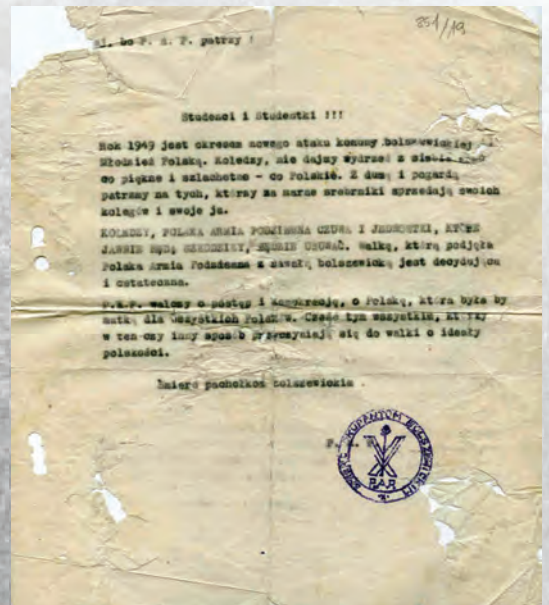

Można wskazać 3 główne okresy rozwoju podziemnych organizacji młodzieżowych. Największy ich odsetek wykryto w latach 1948–1953 – 66,42 proc. Do 1948 r. działało 29,22 proc. wszystkich grup, po 1953 r. powstało 4,35 proc. związków.

CHRONOLOGIA I DYNAMIKA KONSPIRACJI MŁODZIEŻOWEJ W LATACH 1944/1945–1956

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956, ...

Odezwa do studentów Uniwersytetu Łódzkiego wystosowana przez członków miejscowej Polskiej Armii Podziemnej/Polskiej Podziemnej Organizacji Bojowej powstałej w 1949 r.

PORTRET ZBIOROWY

KONSPIRACJI MŁODZIEŻOWEJ

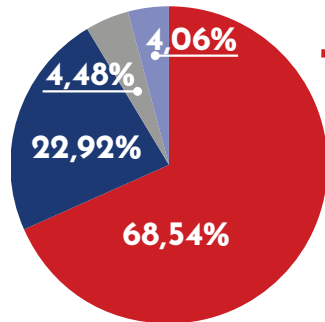
Członkowie organizacji konspiracyjnych

ODSETEK ORGANIZACJI WEDŁUG LICZBY CZŁONKÓW
W LATACH 1944/1945–1956

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Atlas polskiego podziemia niepodległościowego
1944–1956, red. R. Wruck, S. Poleszak, A. Jacyzyńska, M. Ślądka, Warszawa-Lublin 2007.

*Kilka organizacji liczyło dwóch członków.

Liczba członków organizacji wahała się zazwyczaj od 2 do 10 (grupy takie stanowiły ok. 68 proc. wszystkich rozbitych przez UB).

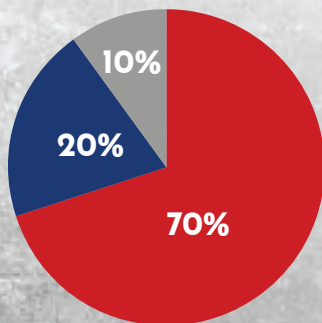
Zdjęcie śledcze Barbary Gaertner „Niewiem”, dowódcy złożonej z dziewcząt jeleniogórskiej placówki krypt. „Śnieżka” Narodowych Sił Zbrojnych/Związku Białej Tarczy/Grupy Samodzielnej „Dolny Śląsk” im. Józefa Piłsudskiego

- Organizacje liczące od trzech do dziesięciu członków*
- Organizacje liczące od jedenastu do dwudziestu członków
- Organizacje liczące od dwudziestu jeden do trzydziestu członków
- Organizacje liczące powyżej trzydziestu członków

POCHODZENIE SPOŁECZNE CZŁONKÓW
KONSPIRACYJNYCH ORGANIZACJI MŁODZIEŻOWYCH

Źródło: opracowanie własne.

- Członkowie pochodzenia robotniczego i chłopskiego
- Członkowie pochodzenia inteligenckiego
- Osoby wywodzące się z pozostałych warstw społecznych

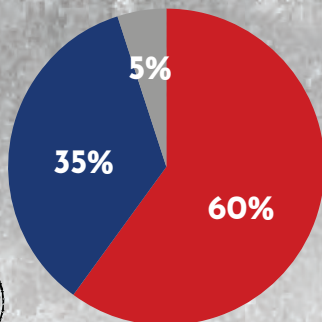
Większość konspiratorów była dziećmi robotników i chłopów (ok. 70 proc. zatrzymanych), wywodziła się zatem z warstw uznanych przez komunistów za naturalnych zwolenników.

Zdjęcie śledcze Eugenii Kosmatki - założycielki koszańskiej Czujki Krajowej - organizacji złożonej z dziewcząt

Organizacje tworzyli zarówno chłopcy, jak i dziewczęta. Organizacjami złożonymi z samych dziewcząt były np. Orleńta (Poznań), Trójki (Lublin), Koło Militarne USA (Tarnów) czy Trójka Agencka (Inowrocław).

STRUKTURA ZAWODOWA CZŁONKÓW KONSPIRACJI
MŁODZIEŻOWEJ

Źródło: opracowanie własne.

- Uczniowie
- Młodzież nieucząca się
- Studenci

Zdjęcie przedstawiające dziewczęta należące do Polskiej Partii „Iskra” z Przasnysza

PROCESY I WYROKI

Działania konspiratorów zakwalifikowano do kategorii przestępstw politycznych, poddając je właściwości Wojskowych Sądów Rejonowych.

Skazywano ich najczęściej za usiłowanie obalenia ustroju (art. 86–88 Kodeksu Karnego Wojska Polskiego), za co groziła nawet kara śmierci.

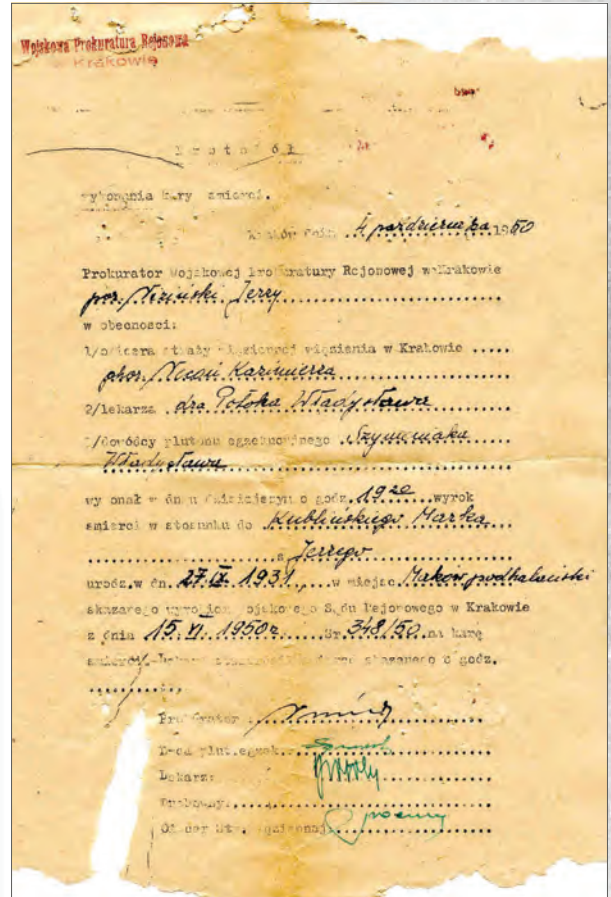
Czyny te zarzucano m.in. członkom łódzkiego Związku Białej Tarczy, skazując ich na wyroki od 10 do 15 lat. Uznano ich winnymi, że na terenie Łodzi usiłowali przemocą zmienić ustrój Rzeczypospolitej P[olskiej] przez to, że należeli do nielegalnej organizacji [...], której celem było poprzez redagowanie i kolportowanie nielegalnych ulotek, walka z młodzieżowymi organizacjami postępowymi i w dalszych planach poprzez wszelkiego rodzaju dywersje zbrojne dokonać przemocą zmiany ustroju państwa polskiego.

Zwyczajem zapadały wyroki 5–10 lat pozbawienia wolności (ok. 40 proc. przypadków), rzadziej wyższe, w tym dożywotniego więzienia. Nieznana pozostaje pełna liczba skazanych na karę śmierci. Można jedynie szacunkowo podać, że zapadło przynajmniej 61 wyroków, a stracono 24 osoby.

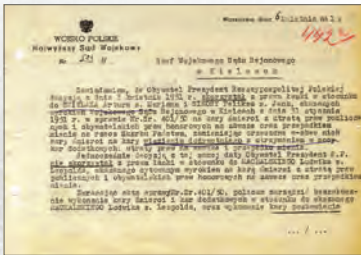

Protokół wykonania kary śmierci na Marku Kublińskim

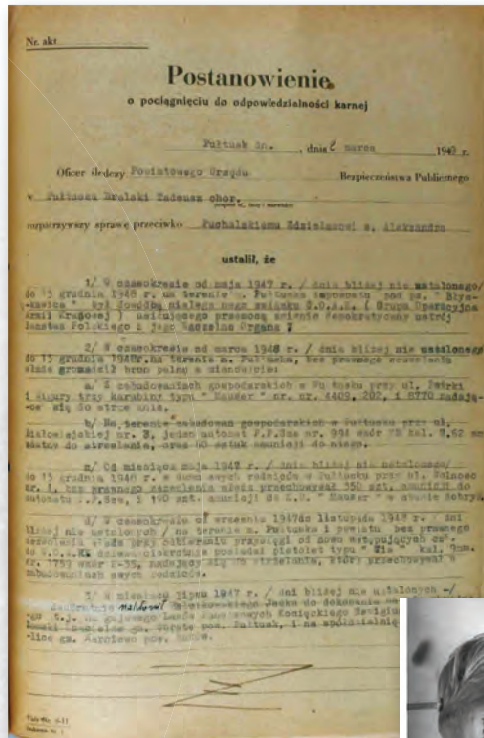
Marek Kubliński – współzałożyciel wraz z Bohdanem Różyckim krakowskiej grupy bez nazwy, za co 15 czerwca 1950 r. został skazany przez WSR w Krakowie na karę śmierci – wykonaną 4 października 1950 r. w więzieniu przy ul. Montelupich w Krakowie. Miał wtedy 19 lat

Mieczysław Smalec „Sułtan”, dowódca Tajnego Związku Harcerstwa Polskiego – Pierwszej Trawnickiej Drużyny Harcerskiej – skazany na karę śmierci przed ukończeniem 18 roku życia (Sąd Najwyższy zmienił orzeczony wyrok na dożywotnie więzienie)

Zawiadomienie o nieskorzystaniu przez Bolesława Bieruta z prawa łaski wobec skazanego na śmierć Ludwika Machalskiego „Mnicha” (stracony 10 kwietnia 1951 r. w wieku 22 lat)

Postanowienie o pociągnięciu do odpowiedzialności karnej Zdzisława Puchalskiego – dowódcy działającej w Pułtusk Group Operacyjnej Armii Krajowej – wcześniej Partii Antykomunistycznej

„BUNT ALTRUISTYCZNY..”

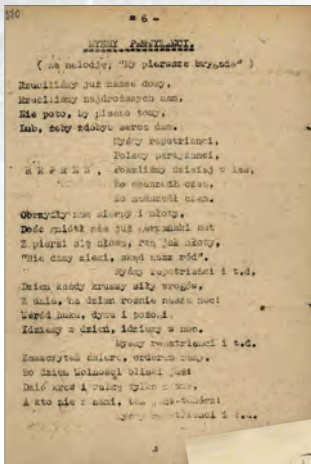
Konspiratorzy walczyli nie tylko dla siebie, lecz także dla dobra całego społeczeństwa.

Ten typ buntu można za Albertem Camus określić jako altruistyczny:

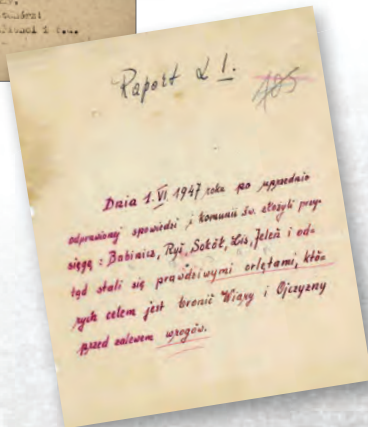
„Będziemy dumnie ginąć dla sprawy, będziemy dumnie ginąć, aby wam i innym było lepiej, by matki nasze żyły w spokoju” [fragment odezwy „Robotnicy Warszawy” wydanej przez członków Młodej Gwardii przeciwko Komunistom].

Członkowie łódzkiego Związku Białej Tarczy swój altruizm przeciwstawili np. egoizmowi rządzących, którym „drogie są tylko ich własne interesy” [fragment ulotki odezwy „Do wszystkich, którym jest droga wolność”].

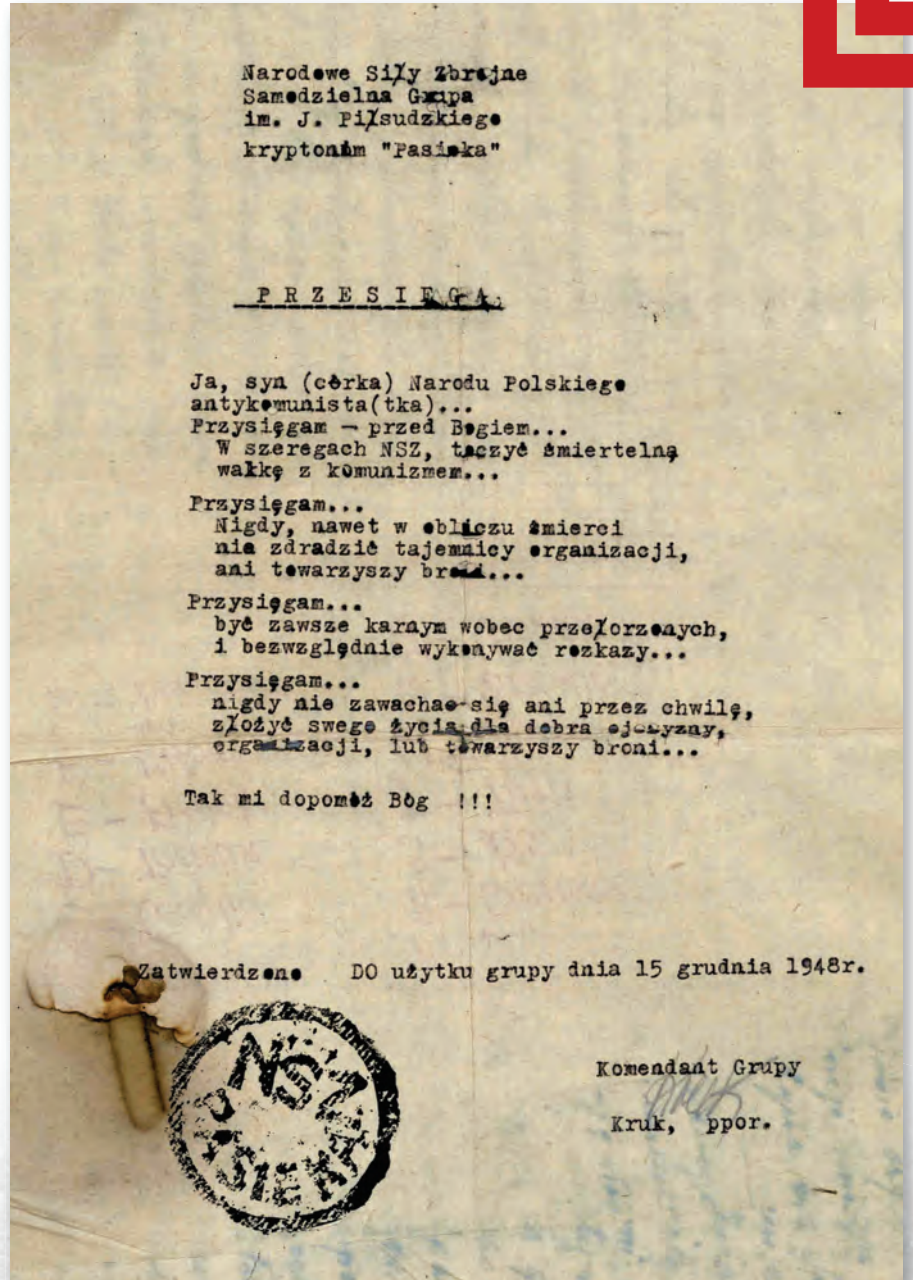
Przysięga składana przez członków Narodowych Sił Zbrojnych/Grupy Samodzielnej „Dolny Śląsk” im. Józefa Piłsudskiego z pow. bolesławieckiego wskazująca na gotowość do poświęcenia się w walce o wyzwolenie Ojczyzny

Piosenka pt. *Mysli partyzanci* opublikowana na łamach gazetki „Czyn” olsztyńskiej Harcerskiej Organizacji Podziemnej „Iskra” – wskazująca na bezinteresowną walkę o wolność i kontynuację tradycji podziemia (tekst powstał w nowogrodzkim Zgrupowaniu Czesława Zajęzdkowskiego „Ragnera”)

Raport przygotowany przez Orłętę z woj. rzeszowskiego – wskazanie najważniejszego celu działalności

HIPOLIT ROŻNOWSKI „Cichy” „Hipek”

Hipolit Rożnowski „Cichy”, „Hipek” (1932–1952) - współzałożyciel i przywódca Polskiej Organizacji Podziemnej w Białymstoku.

W wieku 18 lat wspólnie ze Stanisławem Malinowskim, założyli załęczkę grupy, do której zaczęli werбовать kolegów. Ich celem była antysystemowa działalność propagandowa (kolportaż ulotek), gromadzenie broni i przygotowywanie się do wojny. W 1951 r. grupa przyjęła nazwę POP.

Przywódcy organizacji planowali przyłączenie jej do VI Brygady Wileńskiej AK kpt. Kazimierza Kamińskiego „Huzara”, działającego w pow. Wysokie Mazowieckie. Do tego momentu rozbudowywano struktury i zdobywano uzbrojenie, prowadzono także akcje ekspropriacyjne i rozbrojeniu. Za zdobyte fundusze kupowano broń, amunicję oraz maszyny do pisania i papier na potrzeby akcji propagandowej. Na początku 1952 r. POP liczyła ponad 20 członków w wieku od 15 do 24 lat, w większości pochodzących z Białegostoku.

W kwietniu 1952 r. doszło do zatrzymania 17 członków organizacji.

Wobec aresztowanych stosowano długotrwałe przesłuchania (konwejer), karcer i bicie. WSR w Białymstoku skazał dwudziestoletniego Hipolita Rożnowskiego na karę śmierci. Pozostali członkowie organizacji otrzymali wyroki od 4 do 15 lat więzienia.

We wrześniu 1952 r. Najwyższy Sąd Wojskowy zatwierdził wyrok. 30 października 1952 r.

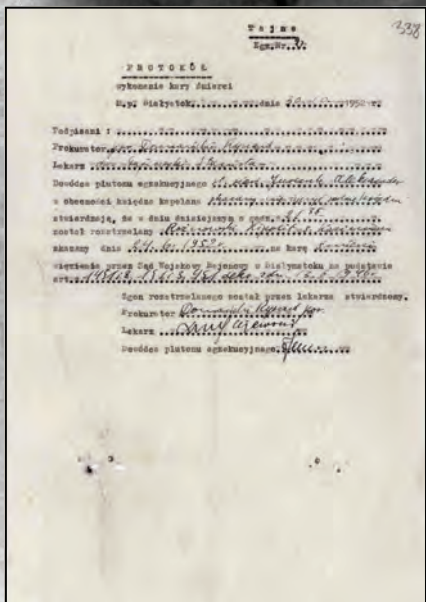
Hipolit Rożnowski w wieku 20 lat został zamordowany w piwnicy budynku administracyjnego białostockiego więzienia. Rodzina nie dowiedziała się o tym fakcie, nie wydano jej również zwłok. Jego ciało zakopano prawdopodobnie na terenie przywieszennego ogrodu.

31 stycznia 2003 r. Sąd Okręgowy w Białymstoku unieważnił wyrok.

OPRAC. KRZYSZTOF JODCZYK

Wycinek z „Gazety Białostockiej” (4 lipca 1952 r.) zawierający sprawozdanie z procesu członków Polskiej Organizacji Podziemnej - przykład typowego przekazu propagandowego łączącego działalność antysystemową z czynami chuligańskimi i kryminalnymi oraz przeciwstawiającego skazanych reszcie młodzieży „budującej socjalizm”

(1932–1952)

Fotografia Hipolita Rożnowskiego zrobiona w trakcie śledztwa w WUBP w Białymstoku (tzw. sygnalityczna)

Protokół wykonania kary śmierci na Hipolicie Rożnowskim

JERZY STOBER „Czarny” „Orzeł”

Jerzy Stober „Orzeł”, „Czarny” (1929–1986) - nauczyciel, współzałożyciel i prezes podziemnej organizacji młodzieżowej Stronnictwo Narodowe, działającej w latach 1947–1950 na Kujawach (m.in. w Kruszwicy).

W wieku 18 lat Jerzy Stober wraz z kolegą Henrykiem Woźniakiem „Krysią” powołał do życia kruszwickie SN, którego został prezesem (był również autorem tekstu przysięgi i statutu organizacji). Miało ono własną strukturę oraz naczelną organa władzy (zarząd, komitet główny i radę naczelną), programem i nazwą nawiązywało do przedwojennego ruchu narodowego Romana Dmowskiego.

Jesienią 1948 r. nastąpił rozwój kadrowy SN, placówki organizacji działały w Inowrocławiu, Gnieźnie, Strzelnie i Młynach, planowano powołanie komórki w Poznaniu. Ogółem działalność podjęło ponad 60 osób z Kujaw.

Największa aktywność SN przypadła na pierwszą połowę 1948 r., kiedy przeprowadzono kilka akcji propagandowych: kolportaż antysystemowych ulotek, wysyłanie anonimów do działaczy partyjny. Umieszczano również napisy na murach, np. „Precz z Rządem Czerwonych”, „Precz z PPR-em”. Stopniowo jednakże działalność SN ograniczała się do zakonspirowanych spotkań samokształceniowych, obejmujących m.in. referaty dotyczące ideologii narodowej i bieżącej sytuacji politycznej.

W styczniu 1950 r. Jerzy Stober, po wcześniejszym rozpracowaniu przez UB, został aresztowany. W czerwcu tego roku WSR w Bydgoszczy skazał go na karę dożywotniego więzienia - złagodzono go po rewizji na 15 lat.

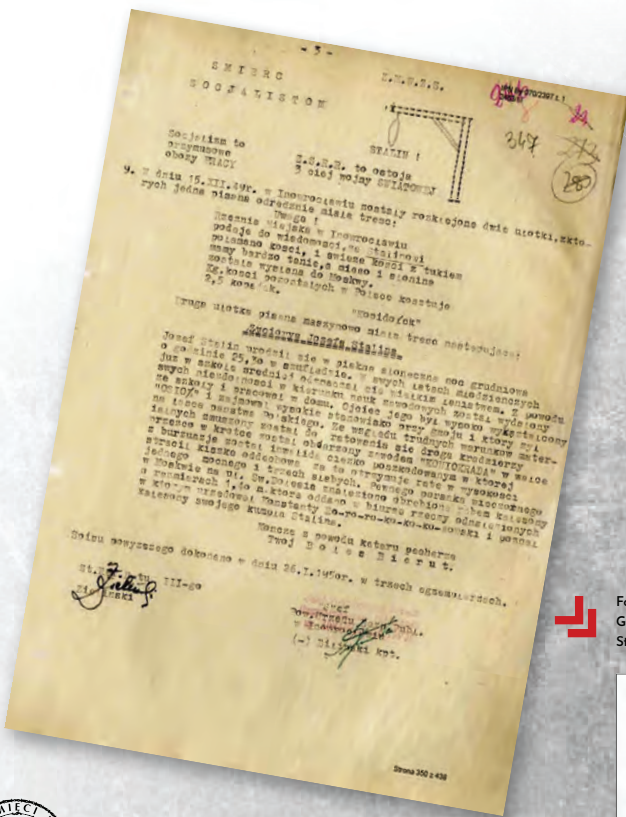
W 1955 r. Jerzy Stober z powodu złego stanu zdrowia został zwolniony z Centralnego Więzienia w Rawiczu. Później był inwigilowany przez pracowników aparatu represji.

W 1991 r. Sąd Wojewódzki w Bydgoszczy, unieważnił wyrok WSR na Jerzego Stobera.

OPRAC. MIROSŁAW SPRENGER

(1929–1986)

Opisy ulotek sporządzonych przez członków Stronnictwa Narodowego

Fotografia Jerzego Stobera - prezesa Stronnictwa Narodowego, wykonana w trakcie śledztwa

Fotografia Bernarda Głowickiego - wiceprezesa Stronnictwa Narodowego

Sporządzony przez pracowników UB schemat struktury Stronnictwa Narodowego

TERESA „Julek” BLOCK

Teresa Block „Julek” (1935–1992) - założycielka konspiracyjnej organizacji Jord - Just w Szkole Ogólnokształcącej TPD w Starogardzie Gdańskim.

Nazwa organizacji Jord pochodzi od pseudonimów członków: „Julek”, „Rita” - Irena Konewkówna i „Danka” - Irena Stółcówna. Dziewczęta w wieku 16–17 lat przygotowywały i rozklejały antysystemowe ulotki: „Brońmy wolność!”, „Pokażmy Polskę wolną!”, „Stań śmiało w walce o wolność Ojczyzny!”.

Po dołączeniu grupy Kazimierza Niemczyka, ucznia tej samej szkoły, powstała organizacja Just („Julek” i „Stanisław” - Kazimierz Niemczyk). Należało do niej 17 osób, uczniów dwóch starogardzkich szkół. Ich działalność obejmowała niszczenie szkolnych portretów ówczesnych przywódców państwowych i kolportowanie własnych ulotek i plakatów malowanych farbą na szarym papierze. Jednocześnie prowadzili oni samokształcenie w zakresie historii Polski.

Podstawą wykrycia organizacji stało się „śledztwo” przeprowadzone przez dyrektora szkoły, wsparte przez aktywistów ZMP. W kwietniu 1951 r. resztowano Teresę Blockówną i innych członków Just.

W czasie wielomiesięcznego śledztwa szesnastoletnia „Julek” zachowała się godnie.

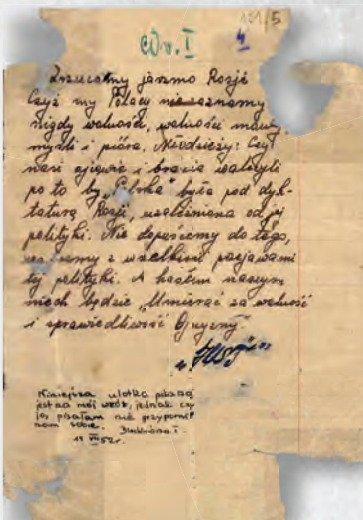
Również w trakcie rozprawy wykazała się hartem, mówiąc, że od więzienia woli karę śmierci. Jej koleżanka, Irena Stółcówna, przekonana o karze śmierci, poprosiła, aby jej nie wieszano, tylko rozstrzelano. Pod koniec września WSR w Gdańsku skazał Teresę Blockówną na karę 9 lat więzienia. Wyrok na mocy amnestii zmniejszono do 4,5 roku. Została zwolniona warunkowo w marcu 1955 r.

W 1957 r. Teresa Blockówna wyszła za mąż za kolegę z organizacji Just, Kazimierza Niemczyka, skazanego w 1952 r. na 8 lat więzienia. W 1968 r. zdała zaocznie maturę w Koszalinie, ukończyła Pomaturalne Studium Położnicze w Słupsku. W latach 1971–1990 pracowała jako położna w Słupsku i w Starogardzie Gdańskim. W 1980 r. wstąpiła do NSZZ „Solidarność”. Od lipca 1990 r. należała do Związku Solidarności Polskich Kombatantów.

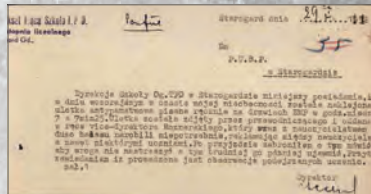
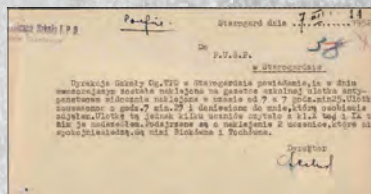
OPRAC. PIOTR SZUBARCZYK

ZDJĘCIE SIĘ NIE ZACHOWAŁO

(1935–1992)

Doniesienia składane do UB przez dyrektora Szkoły TPD w Starogardzie Gdańskim - świadczące o prowadzonej przez niego inwigilacji uczniów

Ulotka kolportowana przez dziewczęta z Just - wolność jako najwyższa wartość

Zdjęcie zbiorowe członkiń Jord/Just - od lewej: Teresa Block, Danuta Stółc i Irena Konewkówna

LEON MACHINIA „Lew”

Leon Machinia „Lew” (ur. 1930 r.) - założyciel organizacji Contra, członek Podziemnej Organizacji Harcerstwa Polskiego. Jego ojciec należał do POW Górnego Śląska i Związku Powstańców Śląskich. W 1947 r. Leon Machinia wstąpił do XIII drużyny ZHP w Chorzowie.

W odpowiedzi na podporządkowywanie ZHP reżimowemu ZMP w wieku 18 lat wraz z dwoma kolegami z harcerstwa założył organizację Contra. Liczyła ona 10 chłopców i dziewcząt. Jej celem było utrzymanie tradycji przedwojennego harcerstwa, obrona prześladowanej religii, przeciwstawienie się sowietyzacji i walka z komunizmem. Konspiratorzy kolportowali w Chorzowie ulotki m.in. przypominające o zbrodni katyńskiej, niszczyli portrety przywódców, zrywali czerwone flagi oraz wysyłali do przodowników pracy i aktywistów partyjnych anonimowe listy z ostrzeżeniami. Organizacja przestała działać w drugiej połowie 1949 r.

W lutym 1950 r. „Lew” wszedł do Podziemnej Organizacji Harcerstwa Polskiego powstałej w Chorzowie na bazie przedwojennej starszoharcerskiej I. Drużyny im. Bolesława Chrobrego. Został jednym z jej trzech zastępowych. Harcerze odbili skonfiskowane przez komunistów sztandary harcerskie oraz zniszczyli propagandową gazetkę w chorzowskiej szkole Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. Jedną z ostatnich akcji Leona Machini było wysłanie do Polskiego Radia anonimowego listu krytykującego tzw. apel pokoju, przygotowany przez lewicowych intelektualistów w czasie sztokholmskiego Kongresu Obróńców Pokoju.

Uwagę UB skupiło na Leonie Machini po publicznym przeciwstawieniu się w szkole propagandzie antyreligijnej, szerzonej przez ZMP. W listopadzie 1951 r. zatrzymano łącznie 9 członków organizacji Contra, którzy przeszli ciężkie śledztwo połączone z biciem.

21 stycznia 1952 r. WSR w Katowicach skazał członków organizacji Contra na kary od 3 do 7 lat pozbawienia wolności. Leon Machinia otrzymał karę 7 lat więzienia. Wyszedł na wolność w maju 1954 r.

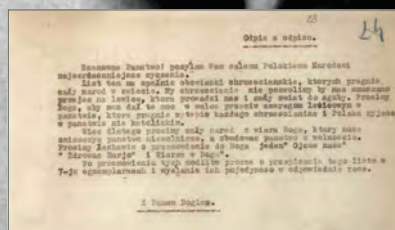
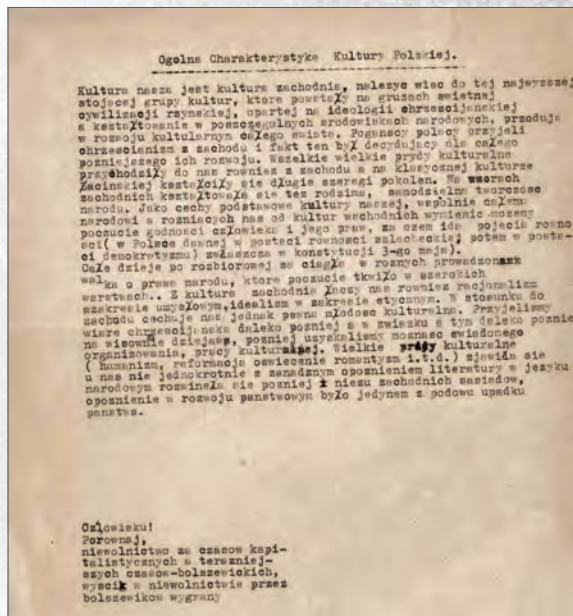
Po uwolnieniu poświęcił się sprawom zawodowym oraz prywatnym. Nie uczestniczył w życiu politycznym. Pracował jako konstruktor w śląskim przemyśle maszynowym. W latach sześćdziesiątych był sprawdzany przez SB. Do dziś mieszka w Chorzowie.

(ur. 1930 r.)

OPRAC. RYSZARD MOZGOL

Odpis ulotki „Ogólna charakterystyka kultury polskiej” kolportowanej przez członków Contry

Anonimowa ulotka z wezwaniem do modlitwy, wysyłana przez członków Contry

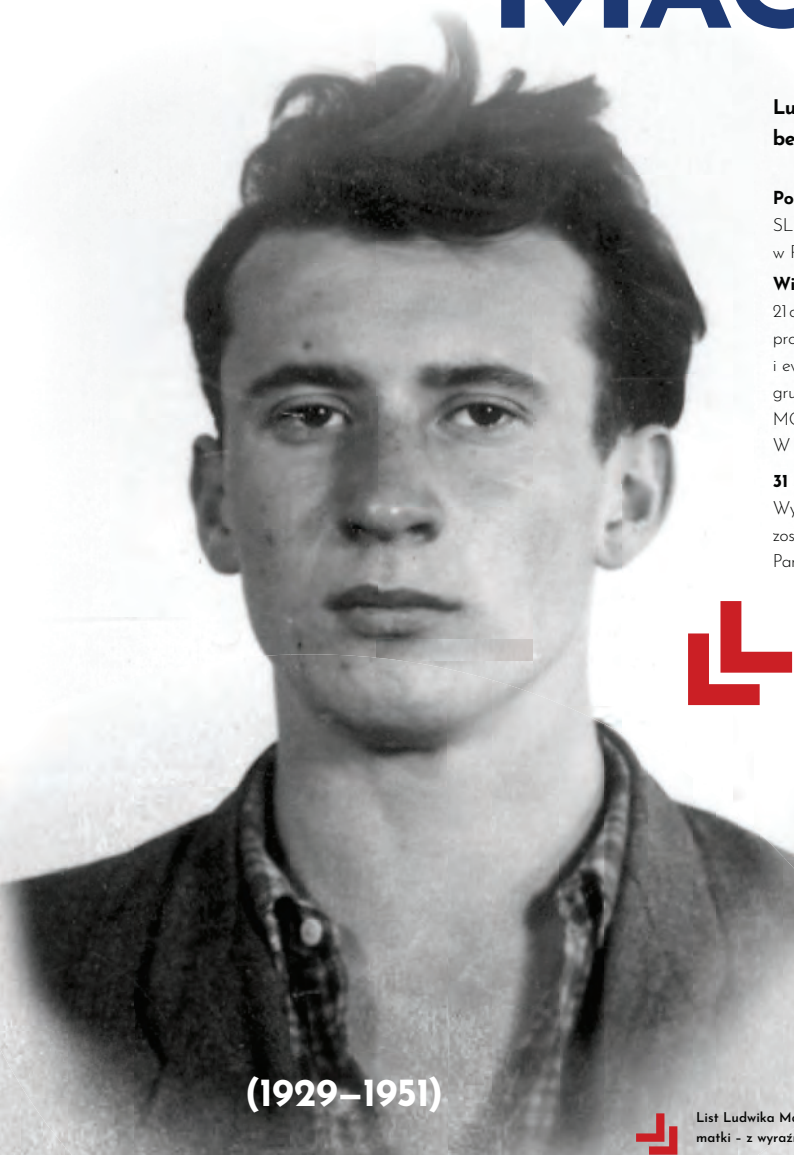
Ulotki kolportowane przez członków Contry

Leon Machinia - założyciel organizacji Contra, członek POH

LUDWIK „Mnich” MACHALSKI

(1929–1951)

Ludwik Machalski „Mnich” (1929–1951) - twórca antykomunistycznej organizacji bez nazwy, działającej w pow. sandomierskim.

Pochodził z rodziny o tradycjach patriotycznych, był siostrzeńcem Adama Bienia, działacza SL „Roch”, członka władz cywilnych Polskiego Państwa Podziemnego, jednego z sądzonych w Procesie Szesnastu.

Wiosną 1950 r. utworzył w pow. sandomierskim antykomunistyczną organizację zrzeszającą 21 osób. Aktywność grupy polegała m.in. na zdobywaniu środków finansowych, potrzebnych do prowadzenia działalności konspiracyjnej, oraz broni, którą magazynowano na wypadek wojny i ewentualnego wystąpienia przeciwko komunistom. Celem ataków dowodzonej przez „Mnicha” grupy byli funkcjonariusze UB i MO. Najbardziej spektakularną akcją było rozbięcie posterunku MO w Klimontowie (w czerwcu 1950 r.). Organizacja została rozbita w sierpniu 1950 r. W trakcie walk z UB zginęło dwóch konspiratorów.

31 stycznia 1951 r. WSR w Kielcach skazał dwudziestojednoletniego „Mnicha” na karę śmierci. Wyrok został wykonany 10 kwietnia 1951 r. w kieleckim więzieniu. Szczątki Ludwika Machalskiego zostały odnalezione w listopadzie 2016 r. przez zespół z Biura Poszukiwań i Identyfikacji Instytutu Pamięi Narodowej na terenie cmentarza Piaski w Kielcach.

OPRAC. EDYTA KRĘZOŁEK

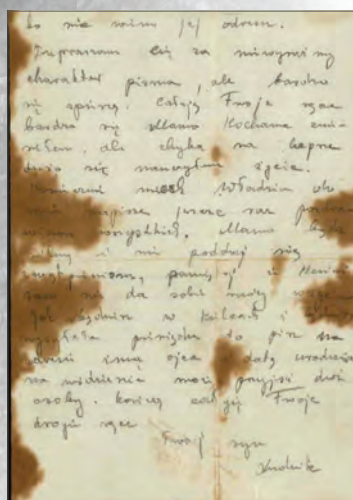
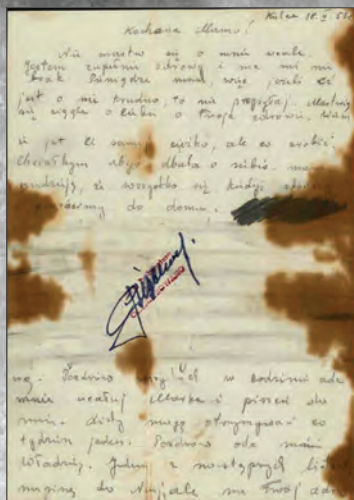
Fotografia Ludwika Machalskiego „Mnicha” wykonana podczas śledztwa w WUBP w Kielcach (tzw. sygnalityczna)

Matka „Mnicha”, Ludwika Machalska, nad mogiłą syna na cmentarzu Piaski w Kielcach

List Ludwika Machalskiego do matki - z wyraźną pieczętką cenzury

Eksploracja jamy grobowej (z widocznymi szczątkami) na cmentarzu Piaski w Kielcach, gdzie pierwotnie został pogrzebany Ludwik Machalski, 10 listopada 2016 r. (Fot. Marek Jończyk/IPN)

Pozostałe materiały ze zbiorów IPN Delegatura w Kielcach

„Szubrawiec” STANISŁAW PERSKI

Stanisław Perski „Szubrawiec” (1928–1994) - współzałożyciel i zastępca dowódcy Związku Młodzieży Patriotycznej „Katyń” w Sieradzu.

W wieku 20 lat wraz z Zdzisławem Turem „Mścislawem” powołał do życia organizację Związek Młodzieży Patriotycznej, która później przyjęła nazwę Katyń.

W latach 1948–1950 funkcjonowała ona w systemie trójkowym i działała na terenie pow. sieradzkiego, skupiając 27 członków. Przygotowywała się do walki partyzanckiej na wypadek wojny amerykańsko-sowieckiej, wydając m.in. gazetkę „Głos Podziemia”. Stanisław Perski odpowiadał za organizację cyklicznych szkoleń bojowych i kolportaż ulotek.

Od jesieni 1949 r. „Szubrawiec”, jako student prawa na Uniwersytecie Łódzkim, ograniczył swoje zaangażowanie w akcje propagandowe i szkoleniowe, a skupił się na zbieraniu informacji z zakresu obronności i gospodarki. Jego zespół najwięcej materiałów zgromadził na temat MO w Sieradzu i okolicy oraz o funkcjonowaniu pobliskich PGR. Analizował także nastroje społeczne i odzew rodaków na kolportowane materiały propagandowe.

Do rozbitcia organizacji przyczynił się donos dwóch konfidentów z Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa w Sieradzu, którzy zameldowali w listopadzie 1950 r. o ulotkach antypaństwowych w teczce jednego z licealistów.

Stanisława Perskiego aresztowano 26 listopada 1950 r. w Łodzi wraz z „Turem”. Przechowywano ich w gmachu tamtejszego WUBP, stosując wobec nich przemoc fizyczną i słowną. W maju 1951 r. WSR w Łodzi na sesji wyjazdowej w Sieradzu skazał Perskiego na 10 lat pozbawienia wolności. Pozostałych członków Katynia skazano na kary od roku do 8 lat więzienia.

Stanisław Perski odbywał karę w więzieniach w Łodzi, Sieradzu i Rawcu. Został zwolniony na mocy amnestii 16 lipca 1955 r. Ukończył przerwane studia prawnicze na UL i podjął pracę jako radca prawny. Działał społecznie na rzecz społeczności Złoczewa i Sieradza.

OPRAC. ARTUR OSSOWSKI

(1925–1994)

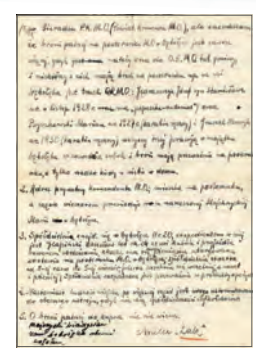
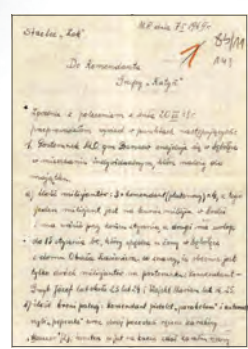
Zdjęcie śledcze Stanisława Perskiego

Odezwa wydana przez członków Związku Młodzieży Patriotycznej „Katyń”

Raport przygotowany przez Władysława Majchrzyckiego „Żaka” dotyczący m.in. sytuacji na posterunku MO w Dębolicze oraz postaw społeczności lokalnej „Szubrawiec” kierował Wydziałem Wywiadu, zajmującym się zbieraniem informacji m.in. o placówkach MO i UB oraz sytuacji społecznej

Demokracja w Polsce

STANISŁAW SIERGIEJ

Stanisław Siergiej (1934–1982) - nieformalny przywódca antykomunistycznej organizacji młodzieżowej w Łodzi, którą tamtejszy WUBP na potrzeby śledztwa nazwał „Grupą Siergieja”.

Organizacja działała w latach 1952–1953 i skupiała 8 chłopców z rodzin robotniczych w wieku 16–18 lat, pracowników łódzkich fabryk i uczniów Technikum Przemysłu Włókienniczego.

Początkowo działalność organizacji nie miała charakteru politycznego, gdyż młodym ludziom bardziej zależało na wartościowych przedmiotach zgromadzanych w szkolnych świetlicach lub izbach pamięci niż na antypaństwowej aktywności godzącej w system komunistyczny. Dopiero stopniowo, pod wpływem Stanisława Siergieja, działalność grupy została ukierunkowana na niszczenie propagandowych gazetek szkolnych i komunistycznych haseł.

Od kwietnia 1952 r. Stanisław Siergiej, zdobywszy zaufanie saperów Wojska Polskiego, którzy kwaterowali w kamienicy, gdzie mieszkał, zaczął jeździć z nimi na akcje rozminowywania terenu w okolicach Łodzi. Nie tylko nauczył się zakładania ładunków, lecz także zabrał materiał wybuchowy. 26 października 1952 r. przy jego pomocy konspiratorzy uszkodzili lokal wyborczy przy ul. Piotrkowskiej, a następnego dnia wysadzili pomnik Robotnika i Robotnicy w alei ZMP (dziś Pasaż Rubinsteina). Eksplozja spowodowała na tyle duże uszkodzenia, że pomnik został rozebrany.

UB wpadł na trop grupy przypadkowo. W maju 1953 r. aresztowano członków grupy i poddano ich intensywnemu śledztwu połączonemu z przynusem fizycznym i psychicznym.

16 października 1953 r. WSR w Łodzi skazał dziesięcioletniego Stanisława Siergieja na 10 lat więzienia. Pozostałych 7 członków organizacji na kary od 1,5 roku do 7 lat pozbawienia wolności.

Stanisław Siergiej odbywał karę w Mysłowicach, Sosnowcu, Jaworznie, Rawiczu i w więzieniu Warszawa I. Na wolność wyszedł 25 sierpnia 1956 r.

W latach 1992–1999 odbyło się kilka procesów rewizyjnych, w wyniku których członkom „Grupy Siergieja” unieważniono wyroki z 1953 r. i uznano ich za więźniów politycznych.

OPRAC. ARTUR OSSOWSKI

Zdjęcie zbiorowe członków łódzkiej grupy bez nazwy, dowodzonej przez Stanisława Siergieja - fotografia wykonana w gmachu WUBP w Łodzi: na biurku przedmioty zarekwirowane w trakcie rewizji

(1934–1982)

Stanisław Siergiej

Zdjęcie pomnika Robotnika i Robotnicy w Łodzi, zniszczonego w wyniku detonacji ładunku podłożonego przez członków grupy dowodzonej przez Stanisława Siergieja

TADEUSZ KLUKOWSKI

„Krzysztof”

Tadeusz Klukowski „Krzysztof” (1931–1953) – członek Konspiracyjnej Organizacji Skautów i Ośrodka Krajowego – Kraj.

W 1944 r. został przez ojca (Zygmunta Klukowskiego) zaprzysiężony jako członek podziemia, czasami rozwoził rozkazy i kolportował prasę podziemną.

W wieku 18 lat związał się za pośrednictwem Jerzego Kurzępy „Ryszarda” z KOS, założoną przez ucznia Liceum Leśnego w Zwierzyńcu: Waldemara Pobudkiewicza „Zygmunta”. Jej członkami byli harcerze ze Zwierzyńca, Szczepieszyna, Białej Podlaskiej i Zamościa, którzy opuścili szeregi ZHP po odrzuceniu tradycji skautowskiej i podporządkowaniu go ZMP. Grupa nie miała jednolitego przywództwa, decyzje podejmowali „Zygmunt”, „Krzysztof” i „Ryszard”. KOS w Zamościu i Zwierzyńcu przestała istnieć w czerwcu 1949 r. W następnym roku jej działalność kontynuował „Zygmunt” w Białej Podlaskiej.

W 1952 r. Tadeusz Klukowski związał się z jedną z większych organizacji złożonych z młodych ludzi - Ośrodkiem Krajowym - Krajem. Wprowadził do niego pozostałych kolegów z KOS. Jako członek Kraju „Krzysztof” brał udział m.in. w próbie wykolejenia pociągu relacji Berlin-Moskwa („Mitropy”). Podrzucił do ogrodu pracownika ambasady USA w Warszawie kartkę z propozycją współpracy. Miał także zostać wyznaczony do planowanego zniszczenia radiostacji w Raszynie, przeprowadził w tym celu rozpoznanie terenu.

Według dokumentów UB, do wykrycia Kraj miało dojść przypadkowo w wyniku zatrzymania (podczas akcji na mieszkanie pośta Hieronima Dobrowolskiego w Warszawie) jednej z łączniczek - Krystyny Metzger „Marii”. „Krzysztof” został ujęty w lipcu 1952 r. Oskarżono go m.in. o próbę „obalenia przemocą ustroju”, dopuszczenie się „gwałtownych zamachów na osoby należące do polskich sił zbrojnych” oraz sabotaż na kolei.

1 grudnia 1952 r. WSR w Warszawie skazał Tadeusza Klukowskiego (21 lat), Jerzego Kurzępę (20 lat) i Antoniego Grobickiego (21) na karę śmierci. Z tej trójki 16 czerwca 1953 r. w Więzieniu na Mokotowie został stracony „Krzysztof”. Pochowano go w nieznanym miejscu na warszawskim Służewcu.

OPRAC. JACEK WOŁOŻYŃ

(1931–1953)

Tadeusz Klukowski
z okresu uwięzienia

Więzienie
Ośrodek
Areszt

w **Warszawie I.** w księzce więźniów Nr **4101** - rok **1952.**

Zawiadomienie o śmierci więźnia

Do s[] (jakoś do Zarządcy tegoż państwa)

b) Departamentu Więziennictwa Ministerstwa Bezp. Państwa
KRAJOWY OŚRODEK

- Nazwisko **Klukowski** 1 a) nazwisko rodzice
- Imię **Tadeusz** 2 a) imię matka
- Stan cywilny **żonaty**
- Przynależność państwowa **polska**
- Data urodzenia **10.7.1931 r.**
- Imię i nazwisko rodziców **Zygmunt i Maria z d. Szymanski**
- Wzrost
- Miejsc i powiat urodzenia **Szczeczek w woj. Lublin.**
- Miejsc zamieszkania przed uwięzieniem (dodaj adres) **Szczeczek w woj. Lublin.**
- Zawód **bez zawodu.**
- a) Wykresztlen innego Sądu był (z datą) (z)
b) odmowa do więzienia sędziach nakazy podjęt (i) i jako wolna została stracona i do czy-
stego dyspozycji pozostał (z) **W.S.P. Dyr. Dep. Śledz. w Warszawie** podlegał do dyspo-
zycji Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie.
- Za jakie przestępstwo (z jak karą) **art. 100 § 1 KRP.**
- Data wyroku i Nr sprawy **1.XIII.52.Nr. 895/52.**
- Nr jakiej kary był (z datą) **karę śmierci.**
- Jaki Urząd Stanu Cywilnego zawiadomiono o śmierci więźnia **Warszawa ul. Śliska 6/16.**
- Czy zawiadomiono rodzinę, kogo i adres **nie.**
- Czy i komu wydano zezw. oglądać miejsce pochówku

Data **1.VII. 1952 r.**

(pieczęć) Naczelnik Więziennictwa

Zawiadomienie o śmierci
Tadeusza Klukowskiego przesłane
do Departamentu Więziennictwa
MBP – wskazuje, że rodziny
nie poinformowano o wykonaniu
wyroku

Waldemar Pobudkiewicz
„Zygmunt” – założyciel
KOS w Zwierzyńcu

Zenon Sobota „Jan”
– założyciel Ośrodka
Krajowego – „Kraj”

WIESŁAW „Wacław” KAZBERUK „Grot”

Wiesław Kazberuk „Wacław”, „Grot” (ur. 1930 r.) – twórca i komendant Harcerskiej Organizacji Podziemnej „Iskra” w Olsztynie.

Inspiracją do powołania organizacji konspiracyjnej była działalność Szarych Szeregów. Pierwszą próbę Wiesław Kazberuk podjął już w wieku 17 lat, wraz z kolegami Henrykiem Masiewiczem „Kubusiem” (zastępca komendanta) i Romualdem Jankowiczem „Cyganem”. Nie udało im się wówczas zwerbować nowych członków, jeden z nich odmówił i zagroził poinformowaniem o tym fakcie UB. Groźba ta spowodowała wyjazd „Wacława” i „Cygana” z Olsztyna.

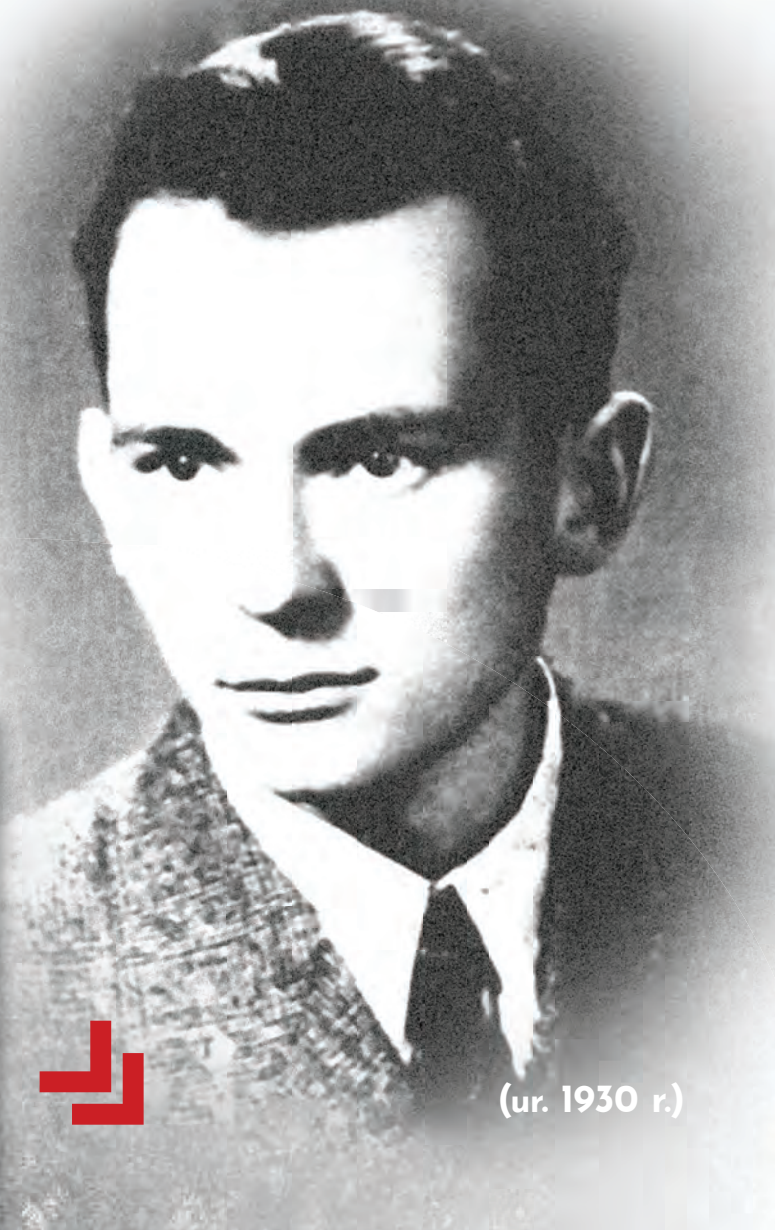
We wrześniu 1948 r. Wiesław Kazberuk wrócił do Olsztyna i ponownie przystąpił do budowy tajnej organizacji. Aby poświęcić się pracy konspiracyjnej, zrezygnował z kontynuowania nauki. Przez pewien czas działał legalnie w ZHP, z którego został usunięty 17 czerwca 1949 r. z powodu bojkotu uroczystości komunistycznych. W wieku 19 lat powołał do życia Harcerską Organizację Podziemną „Iskra” i przyjął pseudonim „Grot”. Już w grudniu 1949 r. organizacja przeprowadziła pierwszą akcję ulotkową na terenie Olsztyna. Antykomunistyczne akcje „Iskry” zintensyfikowały działania miejscowego WUBP.

„Grot” został zatrzymany przez funkcjonariuszy UB w lutym 1950 r.

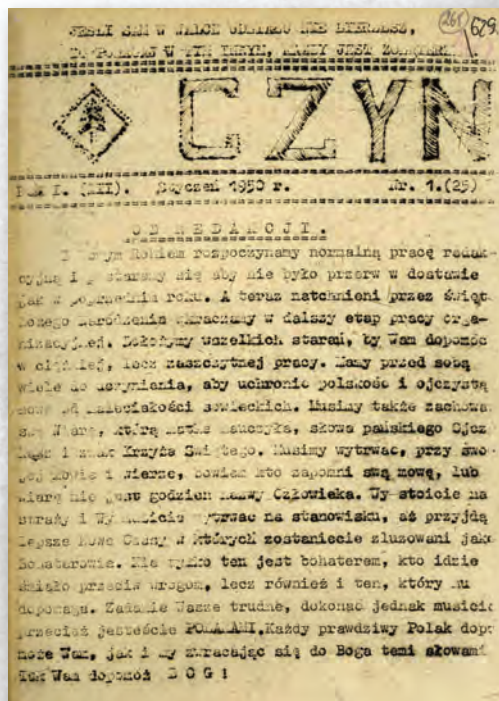
W czerwcu tego roku WSR w Olsztynie skazał go na 12 lat więzienia.

Karę odbywał m.in. w Barczewie, Rawiczu i Wronkach. 9 maja 1956 r. wobec „Grot’a” zastosowano przepisy amnestii i zarządono jego zwolnienie. Z więzienia we Wronkach został wypuszczony 28 maja 1956 r. W następnych latach był inwigilowany przez SB. W 1972 r. wyjechał do Anglii, skąd nie powrócił do kraju.

OPRAC. MICHAŁ OSTAPIUK

(ur. 1930 r.)

Strona tytułowa pierwszego numeru konspiracyjnej gazetki „Czyn” wydawanej przez członków HOP „Iskra”

„Obligacje Daru Narodowego” – próbowali je sprzedawać członkowie HOP „Iskra” (rysunki pokazują główne cele działalności konspiracyjnej, tzn. propagandę i walkę zbrojną o niepodległość)

ZBIGNIEW BANTLE „Mściciel”

Zbigniew Bantle „Mściciel” (1930–1999) - założyciel i nieformalny dowódca Konspiracyjnego Związku Patriotów Polskich (KZPP), student Wydziału Prawno-Ekonomicznego Uniwersytetu Poznańskiego.

KZPP powstał w sierpniu 1949 r., formalnie dowództwo sprawował Jan Dulnicz, faktycznie organizacją kierował dziesięcioletni Zbigniew Bantle. Stworzył statut organizacji oraz wymyślił strukturę, wzorując się na AK działającej w czasie II wojny światowej w jego rodzinnych Baranowiczach. Utworzono trzy okręgi: Poznań, Wrocław, Lubuskie, a w planach były dwa kolejne: Pomorze i Łódź.

KZPP wydawał redagowaną przez „Mściciela” gazetkę „Naród Polski”. Członkowie przygotowywali się do wybuchu kolejnej wojny, m.in. gromadząc broń. W planach pozostał kolportaż ulotek, zbieranie informacji o rozlokowaniu jednostek WP oraz wysadzenie pomnika żołnierzy Armii Czerwonej w poznańskiej Cytaeli. Środki pieniężne na prowadzenie działalności zamierzano zdobyć, przeprowadzając akcję ekspropriacyjną na Bank Ludowy w Lipianach (woj. szczyecińskie), co stało się bezpośrednią przyczyną likwidacji organizacji przez UB.

Podstawą wykrycia stało się doniesienie złożone przez tajnego współpracownika ps. „Szmura”. W kwietniu 1950 r. Zbigniew Bantle został zatrzymany. W styczniu 1951 r. WSR w Poznaniu skazał go na karę 15 lat pozbawienia wolności. Sądzeni wraz z nim bracia Jan i Czesław Dulnicowie, Cezary Żyliński i Jan Lejczak otrzymali kary 10–14 lat więzienia.

Zbigniew Bantle wyrok odsiadywał w więzieniu w Rawiczu, Strzelcach Opolskich i we Wronkach. Został zwolniony warunkowo w maju 1956 r.

Po wyjściu z więzienia zamieszkał w Sulechowie, do 1961 r. był inwigilowany przez SB w ramach sprawy ewidencyjno-obszerniczej krypt. „Założyciel”. W listopadzie 1980 r. wstąpił do NSZZ „Solidarność”, a od 1989 r. działał w Komitecie Obywatelskim „Solidarność” w Sulechowie.

W sierpniu 1991 r. Sąd Wojewódzki w Poznaniu unieważnił wyrok WSR z 1951 r.

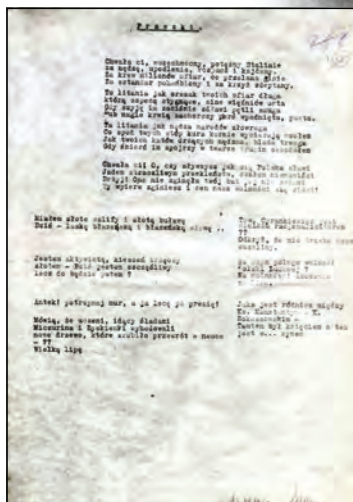
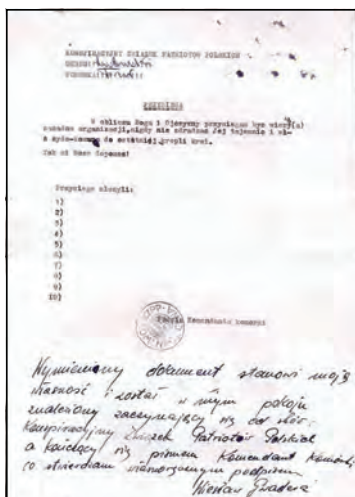
OPRAC. MARCIN PODEMSKI

(1930–1999)

Fotografia przedstawiająca Zbigniewa Bantle

Tekst przysięgi składanej przez członków Konspiracyjnego Związku Patriotów Polskich

Fraszki kolportowane przez członków Konspiracyjnego Związku Patriotów Polskich - dowcip był jednym z narzędzi służących nie tylko kpinie z rządzących, lecz także przewyżczeniu strachom

Pierwsza strona wydawanego przez Konspiracyjny Związek Patriotów Polskich biuletynu Naród Polski - określenie celów działania organizacji

JAN „Orłowski” STRYCHARZ

Jan Strycharz „Orłowski” (ur. 1934 r.) - członek ZHP (zastępowy), współzałożyciel i dowódca organizacji „Jutrzenka”.

Działalność konspiracyjną rozpoczął w wieku 14 lat, tworząc wraz kolegami ze szkoły podstawowej w Szamotułach: Edwardem Rybarczykiem i Czesławem Szymasiem, grupę R.S.S. (od inicjałów ich nazwisk). Pod koniec 1950 r. liczyła ona 10 osób, na zebraniu zwołanym w mieszkaniu Jana Strycharza przyjęła nazwę Jutrzenka. Z początkiem stycznia 1951 r. jej członkowie złożyli przysięgę i wybrali pseudonimy.

Działalność organizacji koncentrowała się na słuchaniu i komentowaniu zagranicznych audycji (Głos Ameryki), zdobywaniu broni (zgrupowali kilka sztuk) oraz kolportażu ulotek. Członkowie Jutrzenki udzieliли także pomocy w postaci dostarczonej żywności dwóm dezertersom Wojska Polskiego, ukrywającym się w okolicach Szamotuł. W planach mieli ataki na posterunki MO w pow. szamotulskim oraz na pojedynczych funkcjonariuszy MO i UB.

W styczniu 1952 r. Jan Strycharz nawiązał kontakt z inną organizacją działającą w Szamotułach - Błękitnymi Rycerzami, dowodzonymi przez Józefa Urbana „Skowronkiego”. Ich największą wspólną akcją był kolportaż w Szamotułach (w lutym 1952 r.) opracowanej przez „Orłowskiego” ulotki z nagłówkiem „Głos Walczącej Młodzieży”, podpisanej jako „Związek Walczącej Młodzieży Polskiej”.

W trakcie kolportażu zatrzymano Józefa Urbana, dowódcę Błękitnych Rycerzy. W obawie przed aresztowaniem Jan Strycharz zaczął ukrywać się w pow. łomżyńskim, w bunkrze jednego z dezertersów, któremu wcześniej udzielił pomocy. Później wrócił w okolice Szamotuł, gdzie przebywał w ukryciu do dnia zatrzymania w marcu 1952 r.

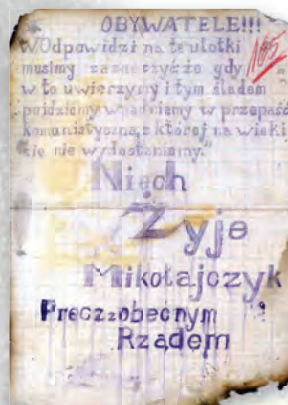
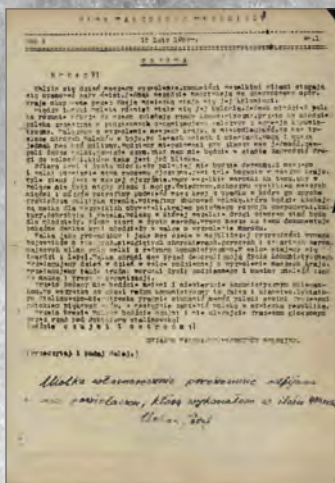
W sierpniu 1952 r. WSR w Poznaniu skazał osiemnastoletniego Jana Strycharza na 9 lat więzienia. Jego koledzy otrzymali wyroki od 1,5 roku do 8 lat pozbawienia wolności. Na mocy amnestii wyrok został złagodzony do 4,5 roku. Ostatecznie został warunkowo zwolniony 26 lutego 1955 r.

Po wyjściu z więzienia zamieszkał w Szamotułach, odbył także zastępczą służbę wojskową w Wojskowym Kurpiem Górniczym (batalion w Jaworznie). W 1960 r. ukończył szamotulskie technikum. Pracował m.in. w Zakładach Naprawczych Mechanizacji Rolnictwa w Szamotułach. W działalność polityczną się nie angażował. Obecnie na emeryturze.

OPRAC. MARCIN PODEMSKI

(ur. 1934 r.)

Jan Strycharz
„Orłowski”

Ulotka kolportowana wspólnie przez członków dwóch szamotulskich organizacji: Jutrzenka i Błękitni Rycerze

Ulotka z karykaturą Konstantego Rokossowskiego, kolportowana przez członków Błękitnych Rycerzy i Jutrzenki

Ulotka z nagłówkiem „Głos Walczącej Młodzieży”, kolportowana wspólnie przez członków dwóch szamotulskich organizacji: Jutrzenki i Błękitnych Rycerzy

STANISŁAW „Traugutt” „Jeleń” MANDECKI „Mewa” „Jarema Wiśniowiecki”

Stanisław Mandecki „Jarema Wiśniowiecki”, „Traugutt”, „Mewa”, „Jeleń” (1929–1997) – współzałożyciel i komendant organizacji „Orląta” z Rudnika nad Sanem.

Silny wpływ na osobowość Stanisława wywarł starszy brat Eugeniusz „Jeleń”, żołnierz AK, który brał udział w akcji „Burza”, a następnie należał do oddziału NZW Stanisława Pelczara „Majki”. 22 czerwca 1945 r. podczas pacyzacji tego oddziału z kompanią NKWD w okolicach wsi Nowy Nart, osłaniając jego odwrót, Eugeniusz zginął wraz z kuzynem Franciszkiem Schönbornem.

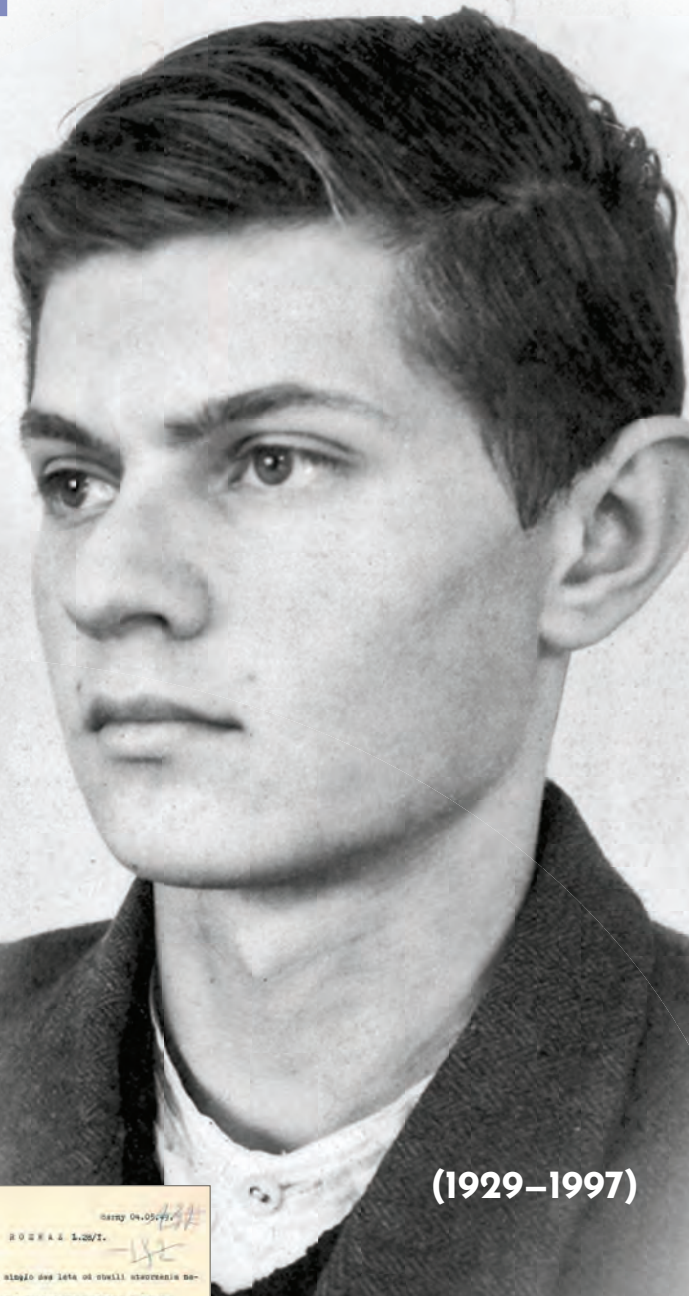
„Orląta” założyli na przełomie kwietnia i maja 1947 r. Stanisław Mandecki, Lesław Popowicz „Lis”, Władysław Konefał „Babinicz”, Kazimierz Dechnik „Rys” i Henryk Igras „Sokół”. Była to jedna z największych organizacji – należało do niej ponad 100 osób. Miała rozbudowaną strukturę, w ramach której tworzone także placówki żeńskie. Fenomenem „Orląt” jest zachowana dokumentacja organizacyjna, zawierająca wewnętrzne regulacje i rozporządzenia określające zasady funkcjonowania (statut, tekst przysięgi, instrukcje, rozkazy i raporty) oraz materiały propagandowe skierowane zarówno do członków organizacji, jak i na zewnątrz (ulotki, apele i gazetki organizacyjne: „Pobudka” i „Świt”).

Stanisław Mandecki został zatrzymany 13 października 1949 r. wraz z innymi członkami „Orląt” i poddany brutalnemu śledztwu.

21 września 1950 r. WSR w Rzeszowie 21 września 1950 r. skazał dwudziestojednoletniego Stanisława Mandeckiego na 15 lat więzienia za kierowanie antykomunistyczną organizacją. Na 5 lat więzienia za współudział w działalności „Orląt” została również skazana jego matka. Karę więzienia odbywał we Wronkach i Barczewie. Po amnestii w 1956 r., skracającej wyrok do 10 lat więzienia, został przeniesiony do obozu pracy w Kawczu, gdzie 1 lutego 1957 r. otrzymał zwolnienie warunkowe.

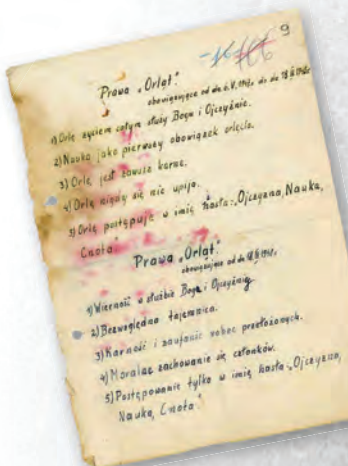
W 1958 r. zamieszkał w Krakowie i w 1962 r. ukończył studia wieczorowe na AGH. Do połowy lat siedemdziesiątych był inwigilowany przez SB. W latach osiemdziesiątych zaangażował się w działalność NSZZ „Solidarność”, działał w organizacjach kombatanckich oraz popularyzował historię „Orląt”.

OPRAC. BOGUSŁAW WOJCIK

Stanisław Mandecki – założyciel i dowódca Orląt

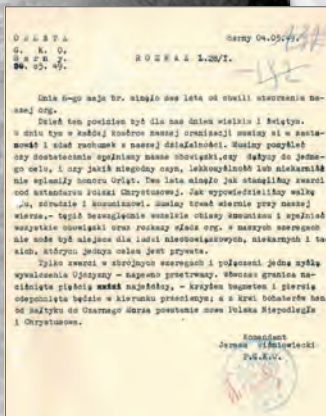
(1929–1997)

Ulotka „Prawa Orląt”, określająca zasady postępowania członków i cele organizacji

Pierwsza strona konspiracyjnej gazetki „Pobudka” wydawanej przez Orląta

Rozkaz wydany przez dowódcę Orląt wraz z pieczęcią organizacyjną – wskazanie celów i zadań

„Gopło” CZESŁAW HAJDUK

Czesław Hajduk „Gopło” (ur. 1932 r.) – jeden z założycieli Polskiej Organizacji Wojskowej w Sławnie.

Podczas wojny jako dziecko przenośli meldunki w rodzinnej wsi Bajraszce (woj. nowogródzkie). Po wojnie wraz z rodziną znalazł się w Warszawie k. Sławna.

W wieku 16 lat wraz z kolegami założył konspiracyjną POW, nawiązującą do tradycji piłsudczykowskiej. Jej „komendantem” był Wacław Pucik „Kmicie”. Należało do niej 60 osób. „Gopło” pełnił funkcję komendanta „sztabówki” pow. sławieńskiego. W ciągu roku powstało 12 placówek POW, także poza woj. szczecińskim: w Sławnie, Darłowie, Malechowie, Bobrowicach, Starym Ryszewie, Wrześnicy, Białogardzie, Elblągu, Białymstoku, Sulęcinie i Czerniejewie. Celem programowym POW było m.in.: ujawnianie zbrodni sowieckich, przeciwdziałanie sowietyzacji społeczeństwa, wychowanie skautowskie i przygotowanie młodzieży do walki w chwili wybuchu wojny. W tym celu powiacy kolportowali ulotki i gromadzili broń.

Funkcjonariusze UB wpadli na trop POW wiosną 1949 r., po akcji rozbrojenia ormowca przez członków jej placówki w Sinczycu. W rozpracowaniu grupy wzięło udział 14 tajnych współpracowników UB. W kwietniu 1949 r. aresztowania objęły 46 osób, w tym 43 rzeczywistych członków POW. W trakcie śledztwa zatrzymani byli torturowani i znieważani. Pracownicy UB próbowali włączyć do sprawy proboszcza parafii w Sławnie, ks. Stanisława Talarkę, który w rzeczywistości nie wiedział o istnieniu organizacji. Mimo to w trakcie procesu prasa rozpisywała się na temat zgubnego wpływu księży na młodzież.

W wieku 17 lat Czesław Hajduk został skazany przez WSR w Szczecinie na karę 10 lat więzienia. Odbywał karę w Więzieniu Karno-Śledczym w Szczecinie, w Centralnym Więzieniu w Goleniowie i w Progrywnym Więzieniu w Jaworznie. Po ponad 4 latach został zwolniony na podstawie amnestii.

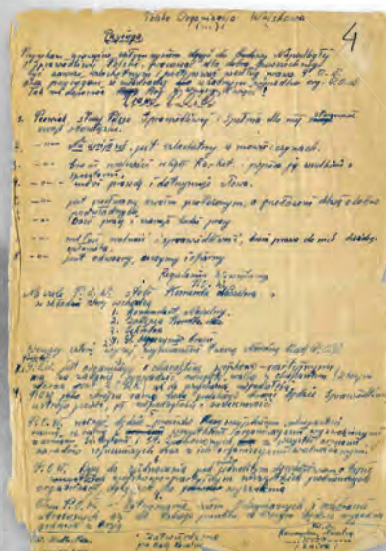
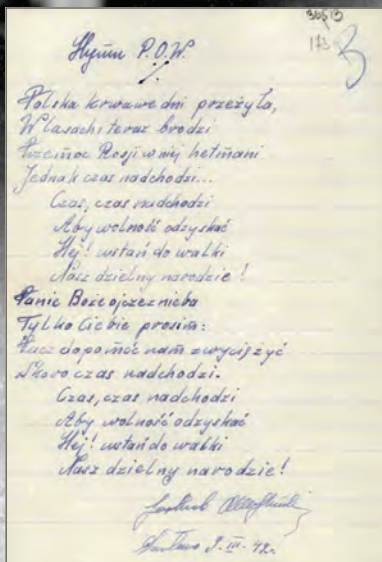
Później – mimo trudności – zdołał ukończyć studia medyczne w Łodzi. Do 1989 r. był jednak pod nadzorem SB. W latach osiemdziesiątych z powodu szykan politycznych, zrezygnował ze stanowiska ordynatora oddziału reumatologicznego w szpitalu w Sławnie. Od wielu lat mieszka i pracuje jako lekarz w Płocku. Działa w Katolickim Stowarzyszeniu Lekarzy, jest prezesem Oddziału Związku Byłych Młodocianych Więźniów Politycznych „Jaworzniacy” w Płocku.

OPRAC. MAGDALENA SEMCZYŹYŃ

Fotografia Czesława Hajduka wykonana kilka miesięcy przed aresztowaniem (Zbiory Czesława Hajduka)

(ur. 1932 r.)

Tełst przysięgi składanej przez członków POW oraz „Prawo POW” określające obowiązki jej członków

Fotografia wykonana w 1945 r. na Kresach Wschodnich II RP, przedstawiająca dwóch późniejszych założycieli POW (od prawej) Czesława Hajduka i Wacława Pucika oraz ich kolegę Eugeniusza Niechriadowicza (Zbiory Czesława Hajduka)

Hymn POW – odrzucenie systemu i sowieckiej dominacji oraz nadzieja na wyzwolenie

„Grom” ZDZISŁAW PUCHALSKI

Zdzisław Puchalski „Grom” (1930–1989) – uczeń i harcerz, jeden z założycieli Partii Antykomunistycznej PAK i Grupy Operacyjnej Armii Krajowej w Pułtusk.

W wieku 15 lat wraz z Czesławem Sobolewskim „Tarzanem” i Zbigniewem Wróblewskim „Malowanym” założył PAK.

Była to organizacja skupiająca uczniów pułtuskiego gimnazjum i w 1946 r. liczyła 32 osób. Miała charakter formacyjno-propagandowy. Jej członkowie wykonywali m.in. antykomunistyczne napisy na murze okalającym szkołę. W kwietniu 1947 r. jej członkowie ujawnili się podczas amnestii ogłoszonej przez władze komunistyczne. W maju tego roku Zdzisław Puchalski utworzył nową strukturę podziemną o nazwie GOAK.

GOAK, podobnie jak PAK, była początkowo organizacją o charakterze formacyjno-propagandowym, jednak (być może z inicjatywy agentów UB, umieszczonych w jej szeregach) rozpoczęła gromadzenie broni.

W grudniu 1948 r. członkowie grupy zostali aresztowani przez funkcjonariuszy PUBP w Pułtusk. 22 kwietnia 1949 r. WSR w Warszawie na sesji wyjazdowej, która odbyła się w budynku kina „Narew” w Pułtusk, skazał dziewiętnastoletniego „Groma” na 15 lat pozbawienia wolności. Karę odbywał w więzieniach o zaostrożnym rygorze w Rawiczu, Wronkach i Strzelcach Opolskich. Więzienie opuścił w lipcu 1956 r.

Po wyjściu na wolność nie miał możliwości kontynuowania nauki.

Ukończył kurs dla księgowych i pracował w tym zawodzie. Ciężkie śledztwo i warunki więzienne spowodowały u niego znaczną utratę zdrowia. Zmarł 21 maja 1989 r.

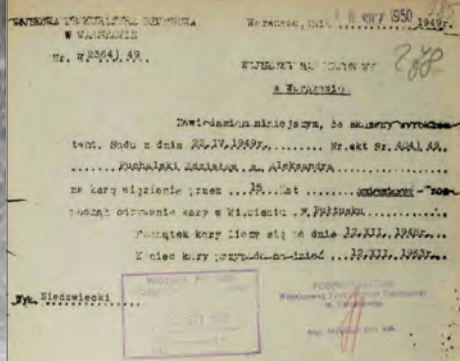
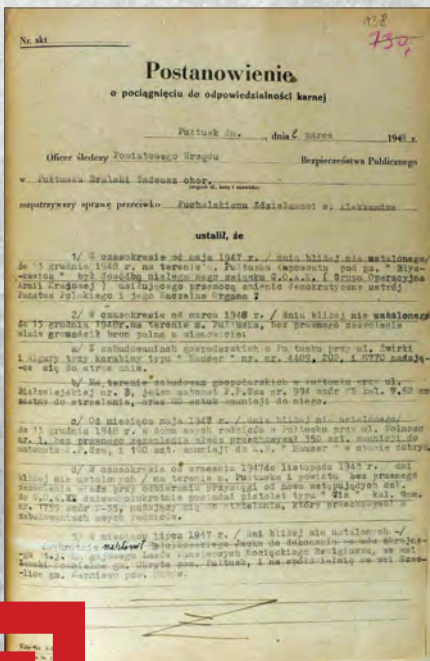
OPRAC. MARCIN ŁASZCZYŃSKI

(1930–1989)

Postanowienie o pociągnięciu do odpowiedzialności karnej, sporządzone przez funkcjonariuszy PUBP w Pułtusk – podstawowym zarzutem było usiłowanie przemocą obalenia ustroju Państwa Polskiego i jego Naczelnych Organów

Zawiadomienie o rozpoczęciu przez Zdzisława Puchalskiego odbywania kary 15 lat pozbawienia wolności

BOLESŁAW ANTONI TELIP

Bolesław Antoni Telip (1933–2010) – członek młodzieżowej organizacji konspiracyjnej Jednostka Sokółów, działającej w pow. oławskim.

Urodził się w Załuczu k. Śniatynia (dawniej woj. stanisławowskie) w rodzinie rzemieślniczej. Po przybyciu na Ziemię Zachodnie osiadł wraz z rodziną w Laskowicach Oławskich.

W 1950 r., po likwidacji ZHP, wraz z Franciszkiem Sumisławskim, Marianem Kalicińskim, Zbigniewem Kapiciakiem, Fryderykiem Surowcem, Janem Selwą, Wacławem Stramskim i Ryszardem Sławikiem, utworzył w Laskowicach Oławskich drużynę harcerską. W marcu 1951 r. przekształcono ją w organizację podziemną o charakterze samokształceniowym. Nadano jej nazwę Jednostka Sokółów, co stanowiło nawiązanie do paramilitarnej organizacji galicyjskiej „Sokół”. Pełnił w niej funkcję kronikarza, plastyka, był także autorem ulotek, plakatów i roty przysięgi. Trzykrotnie kolportował ulotki w Laskowicach, Miłoszycach i Piekarach. Wspólnie z pozostałymi członkami Jednostki Sokółów odbywał ćwiczenia z obsługi broni.

Został aresztowany w marcu 1952 r. przez funkcjonariuszy PUBP w Oławie w trakcie lekcji. W wieku 19 lat został skazany przez WSR we Wrocławiu na karę 5 lat pozbawienia wolności. Przebywał w więzieniach przy ul. Sądowej i ul. Kleczkowskiej we Wrocławiu, w Nowogardzie, Sosnowcu i w Ośrodku Pracy Więźniów w Jaworznie. W marcu 1954 r. zwolniony warunkowo na mocy amnestii.

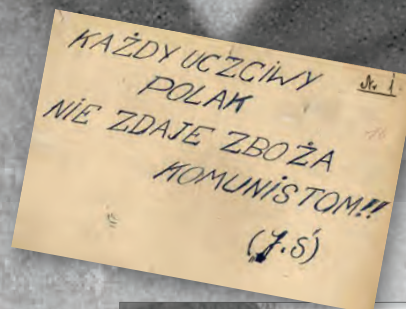
Po wyjściu z więzienia pracował zawodowo oraz zajmował się inicjowaniem działań artystycznych i kulturalnych, prowadząc m.in. zajęcia plastyczne z młodzieżą. Był autorem wielu plakatów oraz trzech albumów o tematyce satyrycznej. Wykonał m.in. projekty sztandarów dla NSZZ „Solidarność” Jelczańskich Zakładów Samochodowych w Jelczu oraz dla Związku Młodocianych Więźniów Politycznych okresu 1944–1956 „Jaworzniacy”, którego był członkiem zwyczajnym.

14 sierpnia 1991 r. Sąd Śląskiego Okręgu Wojskowego unieważnił wyrok WSR z 3 lipca 1952 r.

OPRAC. TOMASZ GAŁWIACZEK
Ulotka zredagowana
przez członków Jednostki Sokółów
– wezwanie do oporu

(1933–2010)

Fotografia przedstawiająca członków
Jednostki Sokółów – od lewej
Aleksander Trznadel, Franciszek
Sumisławski (?), Bolesław Telip,
Ryszard Sławik (1951 r.)

Fotografia przedstawiająca:
Ryszarda Sławika i Bolesława
Telipa (od prawej) (1957 r.)

MAREK „Grot” EMINOWICZ

Marek Eminowicz „Grot” (1933–2013) – jeden z założycieli i dowódców krakowskiego Związku Walczącej Młodzieży Polskiej – Wolność i Sprawiedliwość.

Pochodził z rodziny ormiańskiej. Ojciec zginął w KL Auschwitz. Marek Eminowicz był związany z harcerstwem, od 1946 r. należał do krakowskiej Czarnej Trzynastki. We wrześniu 1950 r. w wieku 17 lat wraz z innymi uczniami Gimnazjum im. Jana III Sobieskiego w Krakowie założył Związek Walczącej Młodzieży Polskiej, przemianowany później na Wolność i Sprawiedliwość (obie nazwy funkcjonowały równolegle). Do organizacji należało ponad 20 osób. Jej liderami byli Krzysztof Gąsiorowski „Plater” i Marek Eminowicz „Grot”. Ich działalność miała zmierzać do odzyskania przez Polskę niepodległości. Cel ten chcieli osiągnąć przez zdobywanie broni palnej i akcje sabotażowe. Malowali na murach hasła antykomunistyczne, rozlepiali ulotki, zrywali czerwone flagi.

2 października 1952 r. Marek Eminowicz został aresztowany. W marcu 1953 r. WSR w Krakowie skazał go na 7 lat więzienia. Trafił do więzienia dla młodocianych więźniów w Jaworznie.

W Jaworznie wraz kolegami z ZWMP i Zygmuntem Kurałem założył konspiracyjną organizację Wolność. Liczyła ona około 30 członków, a za cel obrała samokształcenie, wzajemną pomoc, a w przyszłości ucieczkę z więzienia. Więźniowie organizowali wykłady. „Grot” wybierał tematy z dziedziny historii. Ich działalność została rozbita we wrześniu 1954 r. Marka Eminowicza przeniesiono do Obozu Pracy w Libiążu, gdzie pracował jako górnik.

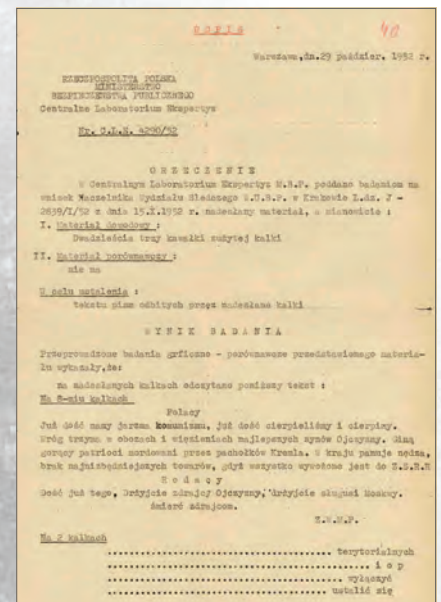
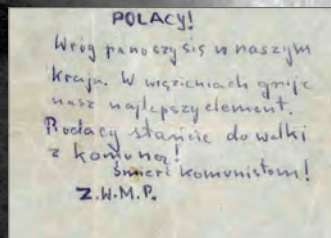
Wolność odzyskał w 1955 r., wrócił na studia, zaangażował się w działalność koła PTTK nr 68 na UJ, a także reaktywował słynną krakowską drużynę harcerską Zieloną Trójkę im. K. Pułaskiego. Od 1969 r. przez kilkadziesiąt lat był nauczycielem historii w V Liceum Ogólnokształcącym im. Augusta Witkowskiego w Krakowie. Działal w PTTK, organizował wyprawy krajoznawcze dla swoich uczniów, wychowywał ich w duchu patriotyzmu.

OPRAC. KATARZYNA ŁYSAK

 Zdjęcie śledcze Marka Eminowicza

(1933–2013)

Ulotka kolportowana przez członków Związku Walczącej Młodzieży Polskiej – Wolność i Sprawiedliwość

 Ekspertyza dokonana przez Centralne Laboratorium Ekspertyz MBP, stanowiąca dowód na pisanie ulotek przez członków Związku Walczącej Młodzieży Polskiej – Wolność i Sprawiedliwość

 Zdjęcie śledcze Zygmunta Kurała, współorganizatora organizacji „Wolność” w więzieniu w Jaworznie, wykonane w WUBP w Krakowie, po aresztowaniu 2 VIII 1952 r.

„Ksiądz Piotr” **SROKA** **BRONISŁAW** „Bogdan Ślęzak”

Bronisław Sroka „Ksiądz Piotr”, „Bogdan Ślęzak” (ur. 1936 r.)
– członek konspiracyjnej organizacji młodzieżowej Podziemna
Kolonія z Gdańska.

W wieku 16 lat związał się z Podziemną Kolonią, która powstała w 1952 r. w Gdańsku. Jej założycielem i dowódcą był Zygmunt Hinc „Dąb”, „Czarnecki”. Bronisław Sroka pełnił funkcję sekretarza organizacji. Grupa prowadziła kolportaż ulotek oraz akcje skierowane przeciw osobom współpracującym z UB, zapowiadając poddanie ich „bezpłatnym kuracjom mordoplastycznym”.

Bronisław Sroka został aresztowany wiosną 1953 r. W maju tego roku WSR w Gdańsku skazał go na 5 lat więzienia. Wraz z nim byli sądzeni: Zygmunt Hinc (6 lat pozbawienia wolności); Leszek Wytrykus (2,5 roku) i Konrad Hinc (3,5 roku). Bronisław Sroka przeszedł przez więzienia w Gdańsku, Sztumie, Sosnowcu-Radosze i w Jaworznie, tam pracował w kopalni Kościuszko-Nowa.

Po wyjściu na wolność wstąpił do nowicjatu jezuitów. W 1968 r. przyjął święcenia kapłańskie, później podjął studia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

Angażował się również w działalność opozycyjną. Związał się z Ruchem, grupą opozycyjną założoną w 1965 r. z inicjatywy byłego żołnierza podziemia niepodległościowego, Mariana Gołębińskiego. Aresztowany w lipcu 1970 r., uwolniony 31 stycznia 1971 r.

W latach 1974–1977 był duszpasterzem akademickim w Gdańsku.

Grupy młodych ludzi związanych z miejscowym Studenckim Komitetem Solidarności i Ruchem Młodej Polski poprosiły go, by został ich nieformalnym kapelanem. Przy kościele o.o. jezuitów w Gdańsku-Wrzeszczu, pod opieką o. Bronisława, odbywały się regularne spotkania poświęcone najnowszej historii Polski oraz spotkania formacyjne i modlitewne. W 1977 r. o. Bronisław Sroka nawiązał kontakty z działaczami Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela oraz Wolnych Związków Zawodowych. Jego działalność opozycyjna spowodowała usunięcie go, na żądanie SB, z terenu diecezji gdańskiej. Wyjechał wówczas do Lublina. 14 grudnia 1981 r. odprawił mszę św. dla strajkujących pracowników Stoczni Gdańskiej.

Od 2003 r. przebywa w klasztorze oo. jezuitów w Kaliszu.

OPRAC. PIOTR SZUBARCZYK

Bronisław Sroka po aresztowaniu
w związku z działalnością w Ruchu (1970 r.)

Zdjęcie Bronisława Sroki
wykonane po wyjściu z więzienia

(ur. 1936 r.)

Zdjęcie Bronisława Sroki
wykonane przed aresztowaniem
– listopad 1952 r.

(źródło wszystkich fotografii:
O. Bronisław Sroka SJ, *Dla ciebie więzy,
pęta niezelywe... Wspomnienia (nie tylko)
więzienne*, Kalisz 2014).

